

મુખરેલી રીત મુજબ
 વન ટેકસ્ટ બુક્સ રીવિઝન કમિટિએ
 તૈયાર કરેલી N. 109

બીજી ચોપડીના અર્થ.

(જેની અંદર અર્થ; કવિતાની સમજૂતી; પાઠના
 સવાલ; પાઠનો સાર; ભૂગોળ; પાઠવાર અધરા
 રાખેલા તથા બેઠાણર; હમ્બેટસની ફિલ વગેરે.)

રચના—એસ.સી. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો.

રચન રનુ ટેકાણું—શાહપોર—સુરત

પ્રસિદ્ધ કર્તા—C. M. શાહ.

પ્રસિદ્ધ કરવાનું ટેકાણું—શાહપોર—સુરત.

આ પુસ્તક સને ૧૯૬૭ના ૧૫મા એપ્રિલ મુજબ રજીસ્ટર કરાવ્યું છે

છાપનાર—નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીકમ.

છાપવાનું ટેકાણું—શ્રી “શંકર” પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ.

ચક્રાના પુલ ઉપર ટાંકી પાસે—સુરત.

સંવત ૧૯૮૬] કિંમત રૂ. ૦-૪-૦ [સને ૧૯૭૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

। ગાંધી કાર્યાલય વિભાગ ।

અનુક્રમાંક

૧૫૦૭૬

વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ

બીજી શોષણ અર્થ

વિષય

મૃદુલ : ૮૪૬ : ૩-૨ : ૨૧

મેસર્સ. સી/ડી. શાહ એન્ડ કો. લ્હો. કૃત.
બીજી ચોપડીનાં અર્થ.

પાઠ ૧.

એજ=ટેબલ

સુધાર=લાકડાનું કામ

કરનાર

કડીઓ=છો ઇંટનું કામ

કરનાર

મધમધે=પુશ્પોથી

બહેક બહેક થઇ રહે

પવન=વાનું વાવું

વાસ=સુગંધ; પીમળ

તળાવ=જેની ચારે બાજુ

જમીન અને વચમાં

પાણી હોય તે

પહાડ=મોટા કુંગર

પાપર=ખુશી જગા

ધર્મશાળા=મુસાફરોને

ઉતરવાની વગરખાડાની

જગા

વટેમાર્ગુ=મુસાફર

ઓસરી=ઓટલી

અજવાળુ=સુરજ, દીવા,

વગેરેનો પ્રકાશ

ઘોર=બીક લાગે તેવું

અગત્ય=પ્રકાશ

હિમ્મત=જાંખું અજવાળું

સરજપાં=ખનાબાં

કળાતુ=સમજાતું

પાડ=ઉપકાર

યાદ=ફોમ; સરત

હિપકાર=પાડ; અભાર

ભક્તિ=ભજન

સારી—દરોજ હાથરની ભક્તિ કરવી.

પાઠ ૨.

વર્ણન=લખીકત

ગવેયા=માયન કરનાર

મધુર=મીઠું

પંખેર=પક્ષી

ભ્રમર=મમરો

મુક્ષાં=મુસલમાનો

નીમાળ; હોરાઓના

ધર્મચુક

તુલ્ય=અનાજનો ભરેલો

ઉપ

અંધકાર=અંધાર

મુજ=મારા

પંખી=પાંખવાળું પ્રાણી;

પક્ષી

વન=જંગલ; રાન

વહાણું વાયું=સવાર થઇ

વીતી મઘ=પુરી થઇ

પૂર્વે=પૂર્વ દિશામાં

અમત્રમાટ=ચળકાટ

ભક્તભાતનાંતરેહ

તરેહતા

દીસે=જળાય; દેખાય

પાન=પાંદડાં; પાતરાં

કુંકડા=મરઘા

મેના=એક જાતનું સુંદર

રાગનું પક્ષી

કુટડા=રૂપાળા; શોભિતા

તેજ=પ્રકાશ

દીકું=અંખું

મોહું કાળું થયું=દેખતા

અંધ થયા; સંતાપ ગયા

ખુશખાંસા=ગલીકુંચી;

૨] પાંચમી શાપડીના “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ચાર આના.

ધુપી જગા	નિમાજ પઠવાને માટે	ચૂરો=ખાવાનું
ખોજે=શોધે	જૂમ પાડવી તે	વેલી=વેલા
ભક્તાજનો=ભક્તો	અંદ્રતલો=અંદ્રમાનો	ખીસે=ફૂટે
ધ્યાનધરે=આંખ મીંચી	ઉદય થયો=જાગ્યો	નહિ જૂલ=જૂલ વચર
પરમેશ્વરને જીવે	કમળ=કમળનું ફૂલ	તાળ=તરતનાં ખીસેલાં
ગાન=ગાયન	પત્ર=પાંખડી	ટોળે=ટોળાબંધ
હાના=સખી; હાતાર	ખોસે=કુદરે; ખીસે	વીર=ભાઈ
હીએ=આપે	હિમંગી=હોંસીલા	મગન=પુશી
ફુડું=સાફ; બહુ	ધાય=દોડે; જોડે	પ્રભુકરે=પ્રભુનું
બાંગ=જૂમ પાડીને	દોર=ચોપગાં જનવર;	ધ્યાન=ચિત્ત; મન
નિમાજ પઠવી તે;	પશુ	
	સવારની હડીકત.	

સમજાવતી—હે ! મારા વડાલા દીકરા તું જોકે, જંગલમાં પક્ષીઓ બોલે છે. રાત પુરી થઈ ને સવાર પડી. પૂર્વ દિશામાં સુરજ જાગવાની તૈયારી થવાથી અજવાળું થયું, તેથી જાત જાતના રંગો દેખાય છે, અને જાડનાં પાંદડાં હાલે છે, માટે હે ! મારા વડાલા દીકરા તું જોકે, જંગલમાં પક્ષીઓ બોલે છે. (૧) મરધા કુકરેકૂક કરે છે. અને કાગડા કા કા કરે છે. શાબિતા મેના, પોપટ અને મોર મીઠા બોલ બોલે છે. (ટક ૨) સુરજના જાગવાથી અંદ્રમાનું અજવાળું ઝાંખું પડ્યું અને તારાનો પ્રકાશ દેખાતો બંધ થયો; મતલબ કે તારા દેખાતા નથી, તેથી ચોર ભોંકા ઝંખવાઈ ગયા અને સંતાઈ જવાને માટે મલીકુંડી શોધે છે. (ટક ૩) ભગત ઇશ્વરનું ધ્યાન ધરે છે, અને ગવૈયાઓ ગાયન ગાય છે. ઉદાર માણસો બહુ દાન આપે છે, અને મુશ્કાંજ નિમાજ પઠવાને માટે જૂમ પાડે છે. (ટક ૪) સુરજ જાગ્યો તેથી રાતનું અંધારું જતું

બીજા ચોરથ માટે અઠંગણિતનાં મનોચલ પાંચ આના. ૩

રહું, મમરો યું યું અવાજ કરી રહ્યો છે, અને કમળના ફૂલની પાંખડીઓ ખીસે છે. (ટેક ૫) જેમ જેમ સુરજનું અજવાળું વધારે વધારે પડતું જાય છે એટલે જ જેમ જેમ દિવસ ચઢતો જાય છે તેમ તેમ માણસો ધધે વળમવાને હાંસીલા થાય છે. પક્ષીઓ આકાશમાં દોડે છે, અને ઠેરો ચારો શોધે છે. (ટેક ૬) ઝાડ, વેલા, ફળ અને ફૂલ, ભૂલવગર એટલે નિયમસર ખીસે છે; ધણાં પક્ષીઓ એકઠાં થઈને તાણું અનાજ ખાવાને માટે જાય છે. (ટેક ૭) મા એમ કહે છે કે, હે ભાઈ ! તું પુશી થઈને પરમેશ્વરનું નામ ઈષ્ટને ઊઠ અને મન ઈષ્ટને પાઠ વાંચ. (ટેક ૮).

પાઠ ૩.

વરસ=ચાર મહીના
ઋતુ=મોસમ; રત
મહીનો=ત્રીસ દિવસ
કારતક=હિંદુ વરસનો
પહેલો મહીનો
તહેવાર=આનંદનો દિવસ
શિઆળો=ટાઢની મોસમ
હિમડે છે=ચગાવે છે
ઉતરાણુ=તંકાંત; સુરજનું
ઉત્તર તરફ જવું તે
રત=ઋતુ; મોસમ

હોળી=ફાગણ સુદ પુનેમ
સુદ=અજવાળીઈ; મહી-
નાનું પહેલું પખવાડીઈ
વદ=અધારીઈ; મહીનાનું
ખીણું પખવાડીઈ
પખવાડીઈ=પંદર દિવસ
તિથિ=દિવસ
અમાસ=હિંદુ મહીનાનો
છેલ્લો દિવસ; જે દિવસે
ચંદ્ર ખીલકુલ ઊગતો
નથી તે દિવસ
વચ=લુગડાં

પંખા=વીજળા
ચોમાસું=વરસાદની ઋતુ
બુળેવ=રાખડી પાંધવાનો
દિવસ; શ્રાવણ સુદ ૧૫
દશેરા=રાખડી છોડવાનો
દિવસ; આસો સુદ ૧૦
દિવાળી=હિંદુ વરસના
છેલ્લા મહીનાનો છેલ્લો
દિવસ; આસો વદ
અમાસ
પર્વ=તહેવાર; આનંદનો
દિવસ

સવાલ—વરસની ઋતુ કેટલી ને તે કયું કયું ? દરેક ઋતુ કેટલા મહીનાની અને તે મહીના કયા કયા ? વરસના મહીના કેટલા મહીનાનાં

૪] ત્રીજી પાપડીના "મિલેશન શિક્ષક" ત્રણ આનામ

દિવસ કેટલા ? મહીનાના પખવાડીયાં કેટલાં અને તે કયા કયા ?
પખવાડીયાના દિવસ કેટલા ? મહીનામાં પુનેમ અને અમાસ કેટલી આવે ?
મહીનામાં બીજી તિથિઓ કય કય આવે અને કેટલીવાર આવે ?
શિઆળો, ઉનાળો અને ચોમાસાને શેની મોસમ કહે છે ? દરેક ઋતુમાં કયા કયા તહેવાર આવે છે અને તે કય તિથિએ આવે છે ?

પાઠ ૪.

મિળો=મળાં માથુસો ને
ગાડી ઘોડાની કડ
ગાડાનઆડમ=આવાળ વડ
આટેમ; જ-માદમી
કડકડતાં=અસીવાળાં
ભામખંધ=દોસ્તદાર
કઠ-ગીરદી; બીડ
વિખુટા=ખુદા
દુકાન=માલ વેચવાનું
ઠેકાણું
કંસારા=તાંખા પિત્તળનાં
વાસણુ બનાવનાર
અને વેચનાર
તાંખું=સાલ રંગની ધાતુ
પિત્તળ=તાંખું અને જરસ
તની મેળવણીથી બને-
લી પીળા રંગની ધાતુ

સુખડીઆ=મિલકત બનાવનાર
વનાર
હાટ=દુકાન
કોપરાપાક=કોપરાનો
બનાવેલો પાક
મિલકત=જરરી, પેંદા વગેરે
ખડકેલી=ગોઠવેલી
ખરાદી=સિંધાડા ઉપર
ધાટ ઉતારનાર
સામાન=ચીજો; વસ્તુઓ
પલંગ=છત્રીવાળો કોચ
પારણુ=હાડિળા જેવું
ઘોડીક
કેચ=એ બાજુએ તકી-
આવાળો પલંગ
કપડીઆ=કપડ વેચનાર
સુતરાઉ=સુતરનું બનાવેલું
ઝિનનું=ઘેટાના વાળનું

રેશમી=રેશમનું બનાવેલું
શાળુ=એક જાતનો છોડ
એની છાલનાં દોરકાં
તથા કપડાં બને છે.
સરૈયા=અતાર, ગુલાબ-
જગ, ધુપેલ વગેરે
સુગંધી વેચનાર
બહેક બહેક=મધમધ
લીલોમેવો=તાજાં પાકાં
ફળ
દ્રાક્ષ=દરાખ
મોમાન=ખુલ્લું મેદાન
મદારી=ખેલ કરનાર
ખેલ=રમત
શિપાક=ચોરીકાર
સવારો=ઘોડો, બેસી કર-
નાર સિપાક
ફૂફી=ચમર

પાંચમા પૈરલુનો 'પ્રબુભવિત શિક્ષક' ૪ આના. ૧૫

સવાલ—ગોઠળઆઈમના મેળામાં શું શું જોયું ?

પાઠ પ.		
નઠારી=ખરાબ	ધાટ=ધસાળ; ઉપાય	છવ લઈને તાઠો=ખુબ દોડ્યો
સોખત=સંખત	રાસ=દોરકું	
પટેલ=ગામનો ઉપરી	ઢમસે ઢગલા=ધણીજી	ફરીને=પાછળ
વાડી=ફૂલ, ફળનાં ઝાડ	દોરત=ભાઈમધ; મિત્ર	ઢાસો=થઈપડો
છોડવાળી જગા	ફકકડ=સારાં	ફળ=ફાવદો; લાભ
મઝા=મમત	પછવાડેથી=પાછળથી	
શેખી=પનરાજી	રખવાળ=સાચવનાર	કવિતાના અર્થ.
પારકાં=પરાધાં; બીજનાં	સજ્જડ=જેરથી	
અને=કપુલ કરે	ઝપાટો=સપાટો	અસર=ભાગણી
આખરે=અંતે	થડ=ઝાડનો વચસો ગોળ	સંગ=સોખત; પાસ
ઝંપો=કાંટાનો દરવાજો	ભાગ	રંગ=અસર; પાસ
આધે=દૂર	અથડાયું=અફળાયું	પ્રેમ=પ્યાર; હેત
ખાસાં=સારાં; મગનાં	ચઢરી=તમ્બર; ફેર	ઠામ=ઠેકાણું
નિશાન=એધાણુ	છુંઠાઠ=ચગદાઠ	ઠરશે=ઉભો રહેશે
તાડીને=ધારીને	લોહીસોહાણુ=સોહીથી	ખુશ=નહારો; ખરાબ
હૂમ=ખુમખો	ખરડાએહું	મે'તા=મહેતાજી
તૂટી પડે=નીચે પડે	વાડીવાળો=વાડીનો ધણી	ભાગ્યશાળી=નસીબદાર
	લપડાકો=તમાચા	વિદા=કલમ; બહુતર

સોખત તેવી અસર.

સમજુતી—જેને જેવી સોખત તેને તેવીજ અસર થાય; જેને જેવી સોખત તેવોજ પ્યાર તેનામાં આવે. (૧) જેને જેવી સોખત તેનાં જેવાંજ તે કામ કરશે. જેને જેવી સોખત તેવીજ જગાએ તે જઈને ઉભો રહેશે. (૨) સારી સોખતથી સારો થશે, નઠારી સોખતથી નઠારો

થશે; સારા મદ્દતાજીની સોજનથી વિદ્યા બજે અને નસીંગવાન થાય
મતલબ કે સારા ગુણવાળા મદ્દતાજીના હાથ નીચે કેળવાય તો
નસીંગવાન થાય. (૩)

સાર—નહારી સોજનથી તેની નહારી અસર આપણા પર થાય છે
માટે નહારા માનસની સોજન કરવી નહિ. પણ સારા માણસની કરવી.

પાઠ ૬.	અરાખ ટેવ; ખો	ઉતરી ગયો=સાંધામાંથી
રખડેલ=રખડો	પોળ-મોટી ખડકી	ખસી ગયો
ખાતાં પીતાં છતાં=પેસે	અટક્યાળાં=અડપલાં;	લોંકડો તાણુનો હતો=
૪કે સુખી છતાં	કાઠને ખોટું લાગે એવું	મોટો સાદે રાગ કાઢી
વયે=સમરે	કર્ચા કરવું તે	ગડનો હતો
પારજ રહ્યો નહિ=	લગામ-વઢવાડ	હાડવૈદ=માગેલું હાડકું
ધજોજ થયો	વહી જશે-અગડી જશે	ખેમાડનાર વૈદ
વધામ-વધામણી; અશ	સીધું ચાલવું=તોફાન	લેપ=ખરડ
અખર	મરતી ન કરવી	આસડ વેસડ=દવા ને
આવારણાં=દુઃખડાં	ખદાને=નામે	તેના ઉપાય
ફામ પગલું=ફામના તર-	ચોટું=અખર	વચે=દશા; ભુંડા હાલ
ફથી જે પગલું બાધ	રઝળતો=રખડો	ખો=આદત; અરાખ ટેવ
વામાં આવે છે તે	ટોળુ=જથો	શિખામણુ=ફાયદાની
લોટ=હનમ	મસ્તી=તોફાન	વાત; બોધ
લાડીસો=લાડમાં લેછરેસો	લાતાલાતી=લાતખાજી	સુધરી ગયો=કુટેવ છોડી
લાડકવાયો	લાત-પાછસો પગ	દીધી
કુટેવ=નહારી આદત;	મારતો તે	

સાર—નિશાળનું નામ હઈ રસ્તામાં રઝળવું નહિ, અને
નહારાની સોજન કરવી નહિ.

પાઠ ૭.		
જઝડી=પોતાની મરજી	જતન=રક્ષણ; સંભાળ	ખેલવું=રમવું
પ્રમાણે ચાલનાર; જીદી	ફાપરી=ઢોર ચરાવનાર	ઠરેલ=ડાઢી
વાહરડાં=ગાયનાં બચ્ચા	ઊંચી ગઈ=ઊંડી ગઈ;	નાદાન=સમજણ વગરનું
લવારાં=મકરીનાં બચ્ચા	દૂધ દેતી બધે થઈ	સંભાળ=ખરદાસ
પાડાં=ભેંસનાં બચ્ચા	જાળવનો=સાચવતો	સપડાઈ પડશે=હેરાન
ગાડરાં=ઘેડીનાં બચ્ચા	વિઆપ=અણે	થશે; ફસાશે
ચારો=ધાસ	ધણી=માલીફ	જઠ=જીદ; હઠ
નીરતો=નાખતો	સાચવણ=સંભાળ	લાગ=દાવ; તક
ખાંધે=ખભે	તકશર=ચઢવાડ; રકઝક	સટકી ગયું=છાનું માનું
ખેતર=અનાજ પાકે તે	શિકારી=શિકાર કરનાર	નારતી ગયું
જગો	અજાણ્યું=ઓળખાણ	ઠેકવા=કુદકા મારવા
ઝાક=ખડકાં, ઘેટાં રાખ-	વગરનું	પાંદર=ગામના ઝાંપા
વાનો વાડો	મોજ=મજા; આનંદ	બહારની જગા
જાંચે=શીતે; જાંચડે	અભાગીઈ=કમનસીબ	વગડો=જગલ; રાન
વાંસળી=વાંસમાં કાણાં	પાઠ ૮.	કોતર=ચુદા; બખેલ
પાડી બનાવેલું વાળું	ગોંધતો=પુરી રાખતો	તરાપ=કુદકો; ફાળ
પાવો=પીસવો; સિસોટી	ચેન=સુખ; મજા	ખોડ=ચુદા; બખેલ
હૂંફ=ગરમી; અશરો	અંધીખાનું=કેદ માનું	કમેતે=વગર મોતે
	ચાંદની=ચંદ્રનું અજવાળું	

સાર—માખાપ, મહુતાલ વગેરે કોઈ સારી શિખામણ આપે તે મુજબ ચાલવું ને હઠ કરવી નહિ.

પાઠ ૯.		
રિસાળ=રિસાઈ જાય	સહેજ સહેજમાં=જરા	છેડો=પાર; અંત
એવો	જરામાં	લાગ્યે=દાવ
	રીસ=ચુસ્તો; મિજબ	આડોશી પાડોશી=આસ-

પાસના ઘડનાં રહેનાર	પાડવી તે	વેદના=દુઃખ
ભાગમાંડુ=બાધામેન	ટેવ=આદત	મુદલ=બીજકુલ
જમણુ=જમવાનું	નમો=અમથો	પસ્તાયો=દીસગીર
ચીસ=બીકથી ખુમ	ઢાંગ=ફેલ	નડે=હેરાન કરે

સાર—રીસાવાની ટેવ રાખવી નહિ.

પાઠ ૧૦	મહેનત રાફ કરી=મહેનત	ખંત=ચેતક; કાળજી
જાળ=કરોળીઆનું પડ;	કરવા માંડી	ચત્ત=મહેનત
જાળું; ફાંદો	માટ=માટે	ચમદાઈ=હુંદાઈ; દબાઈ
ફરી ફરીનેવારે વારે	ફાવો=પાર પાડ્યો	તળે=નીચે
વિમે-આખત	ધાટ=ઉપાય	મોત=મરણ
વળ=વમર	લીડ્યો=હોંસથી મંડ્યો	તણ=દોડી
તૂટેમે=તૂટી ગએલે	રંભા	અનન=મજોજ
તાંણે=તારે	ધીરજ=સખુરી	લાભ=ફાયદો
	નીરધાર=નકકી	પામે=મેળવે

ફરી ફરીને સાફ કામ કરવા બાબત.

સમજુતી—કરોળીએ જાળ બનાવતાં બોંય પર પડી જાય છે, ત્યારે ગભરાય છે અને વગર તૂટેલા આખા તાર ઉપર ચઢવાને માટે ફરીથી જાય છે. (૧) કરોળીઆએ તાર ઉપર ચઢવાને માટે મહેનત કરવા માંડી, પણ તરત તે નીચે પડ્યો અને ઉપર ચઢવાના કોઈ ઉપાયમાં ફાવ્યો નહિ. (૨) એવી રીતે પડતો અને ચઢતો ફરી ફરીને બે ત્રણ વાર મંડ્યો રંભા, તોપણ તેમાં ફળ્યો નહિ, ત્યારે ફરીને ચઢવાને તૈયાર થયો. (૩) હિંમત રાખીને ઉમંગથી છઠ્ઠીવાર ચઢવાને મંડ્યો; તેણે ધીરજ રાખી તેથી તે નકકી જાળમાં જઈ પહોંચ્યો. (૪) જો કરોળીએ ફરી ફરીને કાળજીથી મહેનત નહિ કરી હોત તો

પમ તળે છુંદાકને વમર મોતે મરી જાત. (૫) એ પ્રમાણે કરેણીઆની પેઠે જો માણસો મનમાં કાળજી રાખીને આજણ કાઢી નાખીને મહેનત કરે તો ધણેજ ફાયદો થાય. (૬)

સાર—સારું કામ ફરી ફરીને ઉમંગથી કરવું.

પાઠ ૧૧.	ભિલ્લુ=સાથી	પેંતરા=ડગલાં; પગલાં
એકભિલ્લુ=એક જાતની	વડો=મોટો	નજર ફેંકી=જોઈ
રમત	સરદાર=કુપરી	પૂર જોસથી=ધણાજોરેથી
કચ્છ=કાછડો; કચ્છો	ધૂમી રંગા=આમથી તેમ	ભૂલથાપ=ભૂલારો
ગઢ=કિલ્લો	ફરી રંગા	શાખાજ=ધન્ય
સાથી=સોજાતી	હાવમાં=લાગમાં	હાવ=રમત

સાર—શરીરની સાથે મન કેળવાય એવી રમતો રમવી.

પાઠ ૧૨.	ખાતરી=મરોસો	છંછેડે=હરકત કરે
હઠ મનવાળો=પાકા વિચારવાળો	સુનું=વસ્તી વગરનું	પીડ=વાસો
ગેડીહડા=દરો અને તેને ફેંકવાની લાકડી	માં ફેરવી=માં ચલાવી	હાટ=અંકાર
કમલું=પગલું	પીડા=પંચાત; દુઃખ	સોહામણી=શોભિતી
ફંમ જામ્યો=મજા આવી	મન ડગવા દીધું નહિ=મરજી મુજબ કર્યું નહિ	ભપઘ્રદાર=રોપવાળા
પછી તો ધૂળ=પછી કંઈ	પાઠ ૧૩.	કોરીને=કાણાં પાડીને
મજા પડવાની નથી	મધમાખી=મધ જનાવ.	દુભવો=નારાજ કરો
વચન=મોલ	નારી માખી	લુકસાન=જગાડ
	કુટુંબ=વંશ; ઓસાદ	રેવાદે=લહેજતથી
		નવાઈ=અચરજ

સાર—કોઈનું લહું કરીએ તો આપણું લહું થાય, અને કોઈનું બુદ્ધ કરીએ તો આપણું બુદ્ધ થાય.

૧૦] પાંચમી યોપડીના ડિક્ટેશન (શિક્ષક ચાર આના

પાઠ ૧૪.	અંગેડી=પોંક પાડવાની	પસ્તાયો=દીલગીર થયો
મોસાળ=માના બાપનું	બધૂ	વાંક=ઝુનો; તકસીર
ધર; મામાનું ધર	હિલટભેર=હોંસથી	સાળું=આખું
આંખ ટાઢી થઈ=સતોષ	ઠેસ=ઠોકર	હુરખ=આનંદ
થયો	હોંસભેર=કમંગથી	હિતાવળ=ઝડપ

સાર—(૧) કોઈપણ કામ હિતાવળથી કરવું નહિ. (૨) જેવું આપણું તેવું સામાનું સમજવું.

પાઠ ૧૫.	ખેંચતાણુ=ખેંચાખેચી	સુખચેન=મજા
ઢોંગલી=નાની પુતળી	કાયર=હેરાન	ચોક્ક=દીલગીર
તખતો=આરસો	પખવે=દુઃખ દે	લાળ=આખર
ઘૂંટવી લીધો=ઐઘમ	કુટીબદામ=ખોટી બદામ;	ધટે=ઐઘી થાય
ઝડપ મારી લઈ લીધો	નજીવી કિંમત	નિંદે=ખેડું ખોડું બોલે
સરી પડ્યો=સપસી ગયો	સહીબરો=ખેનપણીએ	બળવંત=જો વર
બરડ=ઝટ બાંગી જાય	કદા=એક બીજની સાથે	સદા=દમેશ; નિત્ય
એવો	બોલવું કે રમવું નહિ તે	લેરા=જરા
પછાડીએ=અફાળીએ	આપણુ=આપણે	કમલ=કજ્જો
		કોપ=કોપ

હળીમળીને રહેવા વિષે.

સમજુતી—આપણે બને જણ બાપ અને ખેન સપીને હળીમળીને રહીએ તો સુખ થાય અને મજા પડે. પણ જો લડીએ કે કજ્જો કરીએ તો ઘણી દીલગીરી થાય, આખર ઐઘી થાય, અને ભોકો નહાઈ બોલે. (૧) હે! જોરાવર બાપ પરમેશ્વર, તું અમને હમેશાં સંપ આપ; (હળીમળીને રહેવાની યુદ્ધિ આપ) જેથી કરીને કોઈ દિવસ જરાપણ કંકાસ થાય નહિ; ને અમારા હાડા સુખમાં જાય.

(૨) છોકરાં હળીમળીને રહેતાં હોય અને કોઇ દિવસ કોઇ સડે કે રહે નહિ, તેઓ હળીમળીને રમે, જમે અને ગીતો ગાય, તો આ પછી પુરી થાય (૩) સાર-બાઈ બેને સંપીને ચાલવું.

પાઠ ૧૬.
રામચંદ્રજી=અયોધ્યામાં
એ નામના રાજા થઇ
ગયા તે. દિંદુ સોડો
એમને પરમેશ્વરનો
અવતાર માને છે.
મુઝા=મરજી
મભરાટ=મભરામણ
છેવટે=આખરે

ફેરવવા=ગદલવા
ફાંફા=ખોટી મહેનત
ગણુકાર્યુ=માન્યું
હસકા=રડતાં રડતાં
આચકા ખાવા તે
રોળી=રડવાનું તોફાન
ખીજવાયા=ગુસ્સે થયા
રડ પર=રડવા પર
ગોઠ=ખોળો

ધીરા=શાંત
છાના=મુંગા
પ્રપાન=પણર
દર્પણુ=આરસી
હશરથ=રામચંદ્રજીના
બાપ
મહારાજ=મોટારાજ
મી=સારા; શોભાવમાન

સાર—અક્કલ વાપરી યુક્તિથી કામ કરવું.

પાઠ ૧૭.
વગર ત્રિચાર્યુ=વિચાર
વગરનું
એડું=પછી પછિઆણી
કચરે પુજે=કચરો વગેરે
પરવારી=નવરી થઇ
કથા=કથર સંબંધી
વારતા
મળતું=પેદાશ થતી
ગુજરાન=ગુજરા
છોકરાંછિયાં=છોકરાં

પેટે=પોતાને
ઓધું આવતું=ખોટું
લાગતું
પાપ=ખોટાં કામ
આધાર=આસરો
સાર=મહું; કદ્યાણુ
આંગણુ=આરણુ આ-
મળની જગો
તરફડતું=તરફડીઆ
મારતું

કયા=રહેમ; મહેર
હિછેરીને=મોટું કરીને
જન્મ થયો=અવતર્યો
લોહિઆળું=સોહીચાળું
ગુસ્સો=રીસ
એડું=માગર ને ધડો
કકડા=કુકડા
લાંગીટૂટી=સમજાય
નહિ તેવી
ખોલી=ખોલ
મૂર્ખ=એવકુદ

૧૨] શુભરાત્રીની સાં બૂજાળની પ્રશ્નોત્તરભાષા ૩ આના.

પાપી-ચડાળ; દુષ્ટ	પુત્ર-છોકરો	વળે=કામ આવે
અભાગળી=કમનસીમ	જીવ=પ્રાણ	જાન=જીવ

વગર વિચાર્યું ન કરવા બાબત.

સમજીતી—જે માણસ વિચાર કર્યા વગર કામ કરે છે, તે પાછળથી દોષગીર થાય છે, જુડેલા, એવાં વગર વિચારનાં કામ કરવાથી બચાતા જીવ જાય છે. (૧)

સાર-ઉતાવળથી વગર વિચારે કામ કરવું નહિ.

પાઠ ૧૮.	છાતખાનાવાળ=છાપ-ખાનાનો માલીક	ડરનો=ખીતો
સંદેશો-ખચર	ગોડવજી-અંદોઘરત	પંપળી=હાથ ફેરવી
ખોડંગનો=સમડતો	ગોડ=તપાસ નખનાર	ડર=ખીક
દુઃખી હેરાન	સરનામું=રેકામું	નજીક=પાસે; મોડે
અદ્દ-આશરો	રોશન-આગગાડી કબા	કરાવ=કરાર; થએલી વાત
હુદાળી ગરમ	રહેવાનું મુકર ઠેકાણું	જાપાટાખંધ=દોડતો
પરાળ=ખાતનું ધામ	ખટખડટ=અવાજ	ખચરદાર=હોશિયાર
છાપું=ચાલના વખતની	સિસોડી=પીસતો	આઠ કલાકમાં પંદર મિનિટ ખાડી=જાણ વગે
ખચરનો છાપેલો કાગળ		

સાર-(૧) દુઃખી પ્રાણીપર કયા રાખવી. (૨) જાનવરોને કેળવવાથી તેઓ માણસ જેવું કામ કરી શકે છે.

પાઠ ૧૯.	માયું મારી=હિંમત દરી	વેગળા=દૂર
કોળી=હાથને વાળવાનો	છાતીરાળો=હિંમતવાન	ખઝાડી=વળગાડી
વચ્ચે સાંધો	ધરાયો=તરપત થયો	પેટમરી=જોડએ તેટલા
દીમણ=દીકું	હુડસેલો=પડકો	

શુભસતની સાં બુજોળની પ્રત્યેતરમાળા ત્રણ આખા. [૧૪]

સાર—(૧) ગરીબ માણસને મદદ કરવી. (૨) કૃષ્ણે આપણને બળ આપ્યું હોય તો તે ગરીબ માણસને મદદ કરવામાં વાપરવું.

પાઠ ૨૦	શાહનદી=પાદશાહની દીકરી	અરજ=વિનંતી
ખલીફા=મહમદ પગંખ-રના વારસ	ચીતરામણ=ચિત્ર	ફરજ દો=પરચાં; છોકરાં
પાદશાહ=મુસલમાન રાજા	તહેનાતમાં=ખીજમતમાં;	લાલ=વહાલ
ફરખાર=રાજકચેરી	હજુરમાં	અણા=ખુદા; પરમેશ્વર
કેખાવડો=૩પાળો	છાકરવારી=નાદાની	ગુનો=વાંક
સુખો=સુખેદાર; સરદાર	કારણ=સખમ; મતલબ	માફ=ક્ષમા
નીમણકુ=ગોઠવણ	નામદાર=પ્રખ્યાત;	દીલ=મન
હુકમ=આજ્ઞા	નામીચો	દીલગીર=નાખુશ
ખાસ=જુદો; ખાતગી	ફરમાવશો=હુકમ કરશો	ઓહો=હકમત; સત્તા
શાહનદો=પાદશાહનો દીકરો	સમજુતી=સમજણ	નીચો=નીમણકુ કરી
	મોંએ ચઢેશો=રખારે	કઠણ હેવાનો=દયા વગરનેદ
	ગાળખાણને લીધે ખીજ	રદ કર=ફરવી નાખું
	વમર ખોલનાર	આરખ=આરખરતાનનો રહેવાસી

સાર—માણસની રીતભાત ઉપરથી તેના ગુણની પરીક્ષા થાય છે.

પાઠ ૨૧.	આસપાસ=આજુબાજુ	વર=કુતરા જેવું ફાડી
આંધળો=જેને બે આંખે દેખાય નહિ તે	કોહલા=ફાડી ખાનરાં	ખાનાર=જનવર
લંગડો=લુથો	જનવર	ખોંખારો=અવાજ
કેકઠળીઆ=ખાડા ટેકરા	વાપ=ફાડી ખાનારં ચટા-	આરે=અવળે
માળા=પક્ષીનાં ધર	પટાવાળું જનવર	દુવા=આશિષ; આશીર્વાદ
		ધોરી=મોટો; સરિયામ

સાર—જેકે ખીજને મદદ કરવી.

૧૪] પહેલી આપડીના “ડિક્શન શિક્ષક” અહીં આના.

પાઠ ૨૨.	જગામાં થઇ ખીજી નદી	લોખી=લાલચુ
પડાચો=ઓળા	કે સમુદ્ર મળે છે તે	તરાપ=કુદકો; છલંગ
ભાગોળ=દરવાજો; દર	કુદકો=છલંગ	ખોળ=શોષ; તપાસ
વાળ પાસેનો અગર	પૂલ=નદીપરથી જવા	પડાવી=ખુંચવી; છીનવી
ભાગ=હિસ્સો	આવવા બાંધેલો રસ્તો	હાનત અગાડી=પડાવી
પાર=કિનારો	થા=વિસામો; આરામ	લેવાની ઇચ્છા કરી
નદી મીઠા પાણીનો રેસો	અદેખો=ખીજનું સર્ગ	ગુમાબુ=મોથું
પર્વત અથવા સરોવર-	જોઇ જળે એવો	તાકે=ધારે; વિચારે
માંથી નીકળી ઢળતી		

સાર—જોખ કરવો નહિ.

પાઠ ૨૩.	રોગ થાય છે તે	પુકું મૂકી દીધું=છોડી
ખરીદ કર્યું=વેચાતું વીધું	દરકાર=પરવા	દીધું
સંદેહ=વહેમ; શક	ઠાવકું=ડાહ્યું	અમકાચો=અકાચો
હાખવા=કૂતરાં, કાદલા	અચકું=ડાકું	ભરોસો=વિશાસ
વજેરેને એક જાતનો	ખામી=કસર	

સાર—આપણી આખે ખરું દેખાયા છતાં ખીજ પડે ભરોસો રાખી ચાલી ચાલ્યું નહિ.

પાઠ ૨૪.	વિન=વગર	જાની વસ્તુ લેવી તે
લખોટો=મળે	સગ્ન=શિક્ષા	ચોર=છાની રીતે ખીજ-
જાનોમાનો=ગુપ્તચુપ	ભૂલીશ=વીસરીશ	ની વસ્તુ લેનાર
અગાડયું=અરામ કર્યું	ચોરી=છાની રીતે ખી-	

પાઠ ૨૫.	હથિયાર	શાણો=ડાલો
કુહાડી=લાકડા ફાડવાનું	ભાપડો=મરદ; પુરુષ	બહાદુર=જેરાવર

ધાવ=ધા	ઝૂલતાં ને સમાતાં=પા.	દેવી=માતા
ભાળે=જુએ	થીમાં આમ તેમ	વદે=બોલે
નીર=પાણી; જળ	ડોક્યાં કરતાં અને તેની	માયું હલાવી=ડોકું
તાંહી=ત્યાં	અંદર સમાધ જતાં	ધુણાવી; ના કહી
નિહાળ્યું=જોયું	સૂણી=સાંભળી	સંપત=દોલત
માંહી=અંદર; માં	સાદ=અવાજ	મહેર=મહેરખાની; દયા
હથો=ખીધો	ભલાં=દયાળુ	જગનાથ=જગતનો પાણી;
		પરમેશ્વર

કુહાડી.

સમજીતી—નાનો છોકરો બાપની કુહાડી લઈ જોરાવર ડાહ્યો મરદ બન્યો ને જે કંઈ ચીજ જુએ તે ધા મારીને કાપે, એમ રમતો ગામને પાદરે તળાવ ઉપર ગયો. (૧) ત્યાં તળાવમાં માછલાએ જરા પાણી હલાવ્યું તેથી છોકરાએ પાણીની અંદર કંઈક જોયું તેથી છોકરો મનમાં ખીધો અને કુહાડી પાણીમાં પડી ગઈ. તે વખતે તે બહુ ધાંટા પાડીને રડ્યો. (૨) હમેશાં પાણીમાં આમ તેમ ડોલ્યા કરતાં અને સમાઈ જતાં એવાં દયાળુ દેવી માતા છોકરાનો અવાજ સાંભળીને પાણી ઉપર આવ્યાં. દેવી બોલી કે આ રૂપાની કુહાડી છે. પણ છોકરો કહે છે કે હે ! માતા, મારી કુહાડી એવી નથી. (૩) ખીજી વખત સોનાની કુહાડી લાવીને બતાવી ત્યારે માયું ધુણાવી (ના કહીને) છોકરો કહે છે કે એ પણ મારી નથી. અને તો મારી કુહાડી બહુ ગમે છે. મારે હે ! દયાળુ માજી, તમે પાણીમાંથી મારી કુહાડી કાઢી આપો. (૪) દેવીએ કુહાડી કાઢી આપી, અને છોકરા સાથે બોલ્યાં. છોકરાને કહ્યું કે તને સુખ અને દોલત મળજે અને પરમેશ્વરની મહેરખાની થજે.

સાર—પારકી વસ્તુ પર લોભાવું નહિ.

૧૬] પહેલા ધોરણનો “મુખ્યગણિત શિક્ષક” શાળા આના.

પાઠ ૨૬.	ખૂનસુરત=દેખાવડો	મુખમે=ધેર
ભરપુર=ભરેલો	હોત=પ્યાર; વદાલ	હૈયું બનાઇ આવ્યું =
પેસેટકે ખાલી=ગરીબ;	દેશાવર=પરદેશ	રડયું આવ્યું
પૈમા વગરનો	કપરા=અધરા; સખત	પંપાળતા=હાથ ફેરવતા
હાલત=દશા	લાયાર=નાયાર	ખરદાસ=ચાકરી
ખૂટી મયું ઓધું થયું	મૂલ=કિંમત	પરવડે=ખોજે; પલવે

સાર—દરેક માણસે પોતાના પાળેલા પ્રાણી પર ધણોજ પ્યાર રાખવો અને જરા પણ દુઃખ દેવું નહિ.

પાઠ ૨૭.	લગવ્યું=સરમાવ્યું	વટાવી=ઓળંગી
ઝરો=પણીનો વહેળો	શરીર=ડીલ	વખોડવું=વિખારવું
ભરાવ=દેખાવ	લલકારવું=લહેકારીને	મોઢી પડયું હવું=રાજી
આંખ=નાજ	ખોલવું	થયું હવું.
નારાજ=નામુશ	ચમકી=ચોકા	કુસાવી દીધું=દુઃખમાં
ખડખડવું=મનમાં ખોલવું	પારખી=શિકરી	કેડો=પૂઠ [નાખ્યું

સાર—કોઈપણ ગીજને વગર વિચારે વખોડવી કે વખાણવી નહિ.

પાઠ ૨૮.	ખચકાં=કાફાં	જમાએ ખેસી ધાટ
શિખાળ=શિખાળવાં	રંગરેજ=રંગારો	ધડે છે તે જમા
શહેર=જેમાં હોખધ ને	જરદી=પીળો	ભટ્ટી=મોટો યુત્રો
હારખધ ધરો હોખ	પાસ=અસર	ધગધગતા=ધણજાળ ઉભા
અને સારાં સારાં	આંગણું=આરણ્ય	નકલ=ખીખલું જોઈને
ખજાર હોખ તે.	કેડ=પેઢી; હુલાર જે	કરવું તે; કાપી

સાર—કોઈની ખોટી નકલ કરવી નહિ.

પાઠ ૨૯.	ધી=તાવેલું માખણ	ધર
વરો=જમણવાર; નાત	પિઅર=ખેરીના બાપનું	મણુ=૪૦ શેર

ત્રીજી ચોપડીના ડિક્ટેશન શિક્ષક ત્રણ આના. [૧૭]

હાંકલે=ટાલે; અવસરે	લેખવે=ગણે	રક=મરીન
મેળાપ=મુલાકાત	મેઘે ભાવે=ધણી કિંમ-	ભારેખમ=ભારખોજ-
ચૂંકડી=ચડી	તથી	વાળા
રડયું ખડયું=જવજવેજ	ખપ=જરૂર; ઉપયોગ	માન=આખર; ધન્યજીત

આર-ભારખમ મધ ખુણે મેસી રહીએ, તે કરતાં બહાર પડી બધાના ઉપયોગમાં આવ્યું એ સાઈ છે. એમ કરવાથી વગર માગે માન નહોતે.

પાઠ ૩૦.

કુંવર=રાજાનો ઠોકરો	તારાપ=છબંગ	કંકો=જાડાનું વાજીંગ;
આપકર્મો=આપની	ઠોકારી=ઠોકારો મરાવી	નોખત
કમાઈ ખાનાર	સેના=જરૂર; ફોજ	નિહાન=ધન; વાવટા
આપકર્મો=પોતાની	ઉપરી=સરદાર	દુરમન=શત્રુ
કમાઈ ખાનાર	હિંમત=હામ	ફોજ=જરૂર; સેના
જાનપટ=રાજાદી	સૂચ=મીડું; ફોજ	તક=કાવ; કામ
તીર્થ=પવિત્ર જગો	ફોજ=જીત	સરદાર=ઉપરી
ધન=દોલત	પ્રાર્થના=માગણી	નાસભાગ=નાસાનાસ
જાળી=જાળની વધુ	તડંગધુમ=કંકો વગાડતાં	કુંડારી=રાજાની છોકરી
જાતન=જન્મભૂમિ	તેમાંથી નીકળતો	બહાદુરી=દોશિવારી
એકાદી=એકદમ	અવાજ	વરમાળ=વરને કન્યા ને
		માળા પહેરાવે છે તે

આર-જાને પેટા કરી આવની ધંધા રાખવી

પાઠ ૩૧.

કેડકો=ચોપડું પાણી	ધાસચારો=ધાસ વગેરે	ખાખોચીક=પાણી મરા-
તમા જમીનપર રહે-	કહેર=સપાટો	એવા નાનો ખાડો
નારે પ્રાણી	તડુકતો તડુકતો=જહેમતી	જીવ=પ્રાણ
	આજ આજતો	ચઢાકે=કોઈ વખાણ કરે
		તેમ ચઢે તેવી

કુલાની=મોટું કરી	બોલ=જાન	ગળ=શક્તિ
બોટા=દીકરા	મમત=જુદા; હઠ	ઉપરાંત=વધારે

સાર—ગળ ઉપરાંત કામ કરે તો મરે, નહિ તો માંદો પડે.
માટે ગળ ઉપરાંત કામ કરવું નહિ.

પાઠ ૩૨.	વાન=લાગત	જેમ તેમ=મમે તેમ
ભાખારી=ભીખ માગનાર	મલમલ=ઝીણું સુતરાઉ	બેદરકાર=બેપરવા; મરજ
તળાવાડી=નાનું તળાવ	કપડું	વગરનો
હાપસી=ખસી; સરી	બહારો=પસીનો; પડેસેવો	કસ=કેંસ
ધૂનનો=કાંપનો; થરથરતો	સાદુકાર=શીખ્યા ધીર-	જાને=પોતે
ખાદી=ગડું લુગડું; ઢોટી	વાનો ધંધો કરનાર	

સાર-(૧) કપડાં મેલાં પહેરવાં નહિ. (૨) કપડાં ગમે તેમ પહેરવાં નહિ. (૩) કસ કે બોરીયાં છુટાં ન રાખવાં. (૪) ટોપી ખરાબર ખાલવી.

પાઠ ૩૩.	ઝો=ઝેરી	વહેળો=નાની નદી
આલખ=હિંદુની ઉંચી	પગલાં=પગનાં તળીઆંનો	શીલો=શીલા; પથર
ગળ	આકાર	ધોખી=ધુમડાં ધોવાનો
ઘણેલા=અનુભવ મેળવેલા	અંગુઠીઆ=પગને અંગુઠો	ધંધો કરનાર
સારો=આપક	પહેરવાનું ધરણું	ધોખણુ=ધોખીની બામડી
ધંધો રાજગાર=વેપાર	જોડવાં=પગને અંગુઠો	રાજમારગ=મોટો રસ્તો
વણજ	તથા તેની જોડેની	કુંકડું=પાસે; નજીક
જડતો=સૂઝતો; માલમ	આંગળીએ પહેરવાનું	છેક નજીક=ધણજ પાસે
પડતો	રૂપાનું ધરણું; વેઠ	ખંતીલા=કાળજીવળા
દેશાવર=પરદેશ; બીજાં દેશ	નિશાની=એકાણી	મેળવ્યા=પેલા કીધા
દોરીને=લાંકાને		

સાર—ધ્યાન રાખી જોવાની અને તે ઉપર વિચાર કરવાની ટેવ રાખવી.

પાઠ ૩૪.	ધાટ=પહાડ ઉપર ચઢવા	રંગ=શોભા
અહિમા=મોટાઇ	ઉતરવાનો રસ્તો;	મેઘાન=ખુલ્લી લાંબી
જમપતિ=જમતનો	ઓવારો	પહોળી જગા; યોગાન
ધણી; પરમેશ્વર	રજિઆમણી=શોભિતી	તરતાં=પાણી ઉપર રહેતાં
જગ=દુનિયા	વાટ=રસ્તો	મહો=માં
રચી=ખનાવી	શીતળ=ઠંડો	આંખડી=આંખ
રચના=ખનાવટ; ઝોઠવણ	સાર=સારી	આવણું=આવાનું; ખોરાક
નવરંગી=તરેલ તરેલના	સૂર્ય=સુરજ; રવિ	સાય=સાથે
રંગના	વરસાદ=મેઢ; મેઘ	કળા=હીકમત; યુક્તિ
તરુપાન=ઝાડનાં પાંદડાં	જૂલતાં=લટકતાં	કળી શકાય નહિ=સમજી
પા'ડ=પહાડ	મધુર=માનને સારું ભાગે	શકાય નહિ
કરાડ=કરાડા; યુદ્ધ	ઝેવું; મીઠું	સરજી=પેદા કરી
હિંધુ=દરીઓ; સમુદ્ર	નાદ=અવાજ; સાદ	સરજનહાર=પેદા કરનાર;
શરિતા=નદી	કળા=તેજ; અજવાળું	પરમેશ્વર

પાઠ ૩૪. પરમેશ્વરની મોટાઇ.

અમણ્ણતી—જમતના ખનાવનાર પરમેશ્વરે આ દુનિયામાં ધણીજ સારી ખનાવટ કરી છે, તેણે આ દુનિયામાં નાના મોટા ઝોમ ધણી જમતના જીવો ખનાવ્યા છે. (૧) તરેલવાર રંગનાં ખીલતાં ફૂલો, ગાયન માતાં પક્ષીઓ, અને સારા રંગવડે શોભતાં ઝાડનાં પાંદડાં, તથા પક્ષીની પાંખો તેણે ખનાવ્યાં છે. (૨) પરમેશ્વરે મોટા પહાડો, કરાડા, દરીઓ, નદી, પહાડમાંથી જવા આવવાના રસ્તા, શહેર અને જંગલના રસ્તાની આ શોભિતી ખનાવટ ખનાવી છે. (૩) કિશ્મળામાં ઠંડો પવન સારી

૨૦| ત્રીજી યોગીની “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ત્રણ આના.

કંઠ આપે છે, અને ઉનાળામાં સુરજનો તાપ નકરી પછો પડે છે. (૪) યોગાસાની ઝનુમાં વરસાદ વરસે છે, જાડો પર ફળો ભટકતા દેખાય છે, અને મોરનો મીઠો અવાજ સંભળાય છે. (૫) અજવાળી-આમાં ચંદ્રનું અજવાળું આનંદ આપે છે, અને અંધારીઆમાં તારાના પ્રકાશનો રંગ શોભિતો દેખાય છે. (૬) રમવાને અને મોજ ભોગવવાને માટે મોટાં મેદાનો બનાવ્યાં છે. વળી પાણીમાં વેલા અને તેનાં પાંદડાં કેવાં તરે છે! (૭) હું પરમેશ્વર! તે જોવાને મટે આંખ આપી છે. સાંભળવાને માટે કાન આપ્યા છે, અને બોલવાને માટે જીભ આપી એ સારું કાર્ય છે. (૮) વળી દાંત આપ્યા તેની સાથે ખોરાક આપીને બહુ ઉપકાર કર્યો છે; હું! પેદા કરનાર પરમેશ્વર તો જ્યુકિત કરી છે તે સમજી શકાય તેમ નથી. (૯) સાર—પરમેશ્વરે માણસ જનના સુખને મટે દુનિયામાં બધી વસ્તુઓ બનાવી છે, માટે તેનો પાક વાળવા દરરોજ તેની ભક્તિ કરવી.

પાઠ ૩૫.

વિશાળ=ભાંખા પહોળા
જીજ્ઞેષ=જીવાઈ રહેલી
તાંબુ=કપડાનું ધર
તાડ=સૌથી ઉંચું જાડ
કેળ=કેળાંનું જાડ
પક્ષવ=પાંદડાં
વનરપતિ=જાડ, છોડ
વેલા વગેરે
ધરી=પહેરી

રહોય=શી.ભે
કેપલ=કાળા રંગનું મધુર
રાગતું પક્ષી
કમોલ=મળ; આનંદ
તીનર=તીથ્યા રાગતું
પક્ષી
વિશેષ=વધારે
બેશ=સરસ; સારી રીતે
કેસુડા=ખાખરના ફૂલનો
ધોળાને=હાવાની

કુચારા=પાણી ઉંચું
હાડવા માટે બનાવેલો
ખાટ
નવરંગ=નરેહ તરેહના
રંગ
અપાર=બહુબળ
મોર=આંખનાં ફૂલ
કોર=ખાજી
ચાંદની=ચંદ્રમાનું
અજવાળું

પાઠ ૩૫. પાનખર ઝતુ. (વસંત ઝતુ)

અમલુતી—મોટા વડના ઝાડ પર પથરાએલા વેલા તે જાણે તંબુ હોય કુર્ચો હોયની ! એવું દેખાય છે. તંબુ પર જેમ ધળ, વાવટા ફરકતા હોય, તેમ કેળ, નાળિયેરી અને તાડનાં ઝાડ તે ધળ ને વાવટા જેવા જણાય છે. (૧) ઝાડનાં પીળાં અને પાકાં પાંદડાં હોય તે ખરીને જમીન પર પડે છે, પછી ઝાડને નવાં પાંદડાં આવે છે (વસંત ઝતુમાં જુનાં પાંદડાં પાકાં થવાથી ખરી પડે છે અને તેને બદલે નવાં પાંદડાં ફૂટી નીકળે છે.) તેથી ઝાડ શોભિતાં દેખાય છે. (૨) કાચલ મધુર શબ્દ બોલે છે; તીનર, કપુનર અને બીજાં ધણાં પક્ષીઓ સાગ રાગથી ગાય છે, અને સારી રીતે ગાય છે. (૩) લોકો કેસુડાના ફૂલોને કેસુડો રંગ ધોળાને ઢોળા રંગે છે, એટલે રંગની એક બીજા પર પીચકારી મારે છે. બાગમાં ડુવારા ઉડાડે છે; અને બગીચા તથા ચોકમાં પાણી છાંટે છે. મતલબ કે પાણીનો છંટકાવ કરે છે. (૪) બમરાઓ ગું ગું અવાજ કરે છે, અને ઝાડો પર ધણા તરફવાર રંગો દેખાય છે; આંખા ઉપર મોર આવવાથી તે શોભે છે, અને ચોતરફ ચાંદની શેબી રહી છે. (૫) માણસો લહેજનથી—ખુશીથી શિખાંડ ખાય છે અને ઠંડું પાણી પીએ છે, પશ્ચિમ અને દક્ષિણ તરફના પવનથી શરીર સુખી થાય છે. (૬) કારણ પશ્ચિમ અને દક્ષિણમાં ફરીઓ હોવાથી પવન ઠંડો આવે છે.)

પાઠ ૩૬.

ટકરો=જમીન વધીને
હત્તી થઇ હોય તે
પડાછાયો=એળો
એળો=પડાછાયો

પીક=વાંસો

હિગમણી=પૂર્વ; સુરજ
ને દિશામાં જાય છે તે
આથમણી=પશ્ચિમ;
સુરજ ને દિશામાં

આથમે છે તે

હિતર દિશા=પૂર્વ દિશા
તરફ મોં કરી હબા
રહેતાં જેણી ગમ-હાબો
હાથ આવે તે

૨૨] પાંચમી ઓપડીના “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ચાર આના.

દક્ષિણ દિશા=પૂર્વ દિશા	જમણા હાથ આવે તે	જગાએ ઝીણો ઊગતો
તરફ મેં કરી ઉભા	ઉત્તર દિશામાં આકાશમાં	દેખાય છે તેને ધ્રુવને
રહેતાં જણી તરફ	જે તારો એકની એકની	તારો કહે છે.

સવાલ—પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશા શી રીતે ઝોળખવી ? પડછાયો સુરજથી કમ દિશામાં હોય ? લાંબામાં લાંબો અને ટુંકામાં ટુંકો પડછાયો કયારે હોય ? ઉત્તર દિશા શી રીતે જણવી ? દહાડે દિશા ઝોળા ઉપરથી જણી શકાય ? રાત્રિ દિશા શા ઉપરથી જણી શકાય ? સામ સામી દિશા ઝોળાવાયો.

પાઠ ૩૭.	મથળે=ટોચે	જગા
એસતુ વર્ષ કારતક સદય	કુટ=ખારડય; અડધોગજ	મધ્યમાં=વચમાં
ઢાંડી=પાની હાથમાં	લંબાઇ=લાંબાપણું	પ
પકડવા લાકડી	પહોળાઇ-પહોળાપણું	થાન=થુવેરીઆ
માપ-બરતર	દીવ્ય=તસુ; સવામ જેટલી	કરા=ખાંત; દિવાલ

સવાલ—નકશામાં ઉત્તર દિશા કયાં હોય છે ? નકશામાં નીચે દક્ષિ દિશા હોય છે ? ઉત્તર ની સામે દક્ષિ દિશા ? પૂર્વ ને પશ્ચિમ દિશા શી રીતે ઝોળખવી ? નિશાળનો નકશો શી રીતે કાઢશો ?

પાઠ ૩૮.	ચાલતી ગાડી	ખેતર=અનાજ પાકે છે
ધોરી=સરિયામ	નિશાન=એધણ	તે જમા [જમા
આગગાડી=વરાળથી	સમજ=સમજણ; બાન	ગોચર=ગાયને ચરવાની

સવાલ—રસ્તો ખતાવવાને ખેરડી લીટી શા માટે દોરવી ? નહી કેવી જમીન તરફ વહે ?

પાઠ ૩૯.	જગા; ચરો; ખીડ	વાડી
વગડામાં=જંગલ જગામાં	આંખાવાડી=આંખાના	નિચાણમાં=ઢળતી
પાપડે=દોરને ચરવાની	ઝાડ ધણું હોય એવી	જમામાં

બીજા ધોરણ માટે અંગ્રેજીનાં મનોચત્ર પાંચ આના. [૨૩]

કાળ=દોળાવ	વહેણુ=રેસો; પ્રવાહ	મસ=ધણું
દહેર=દેવળ	આલાક=ચંચળ	છશાન=કિતર અને પૂર્વ
કાંઠે=કિનારે	પાર=કાંઠો; કિનારો	દિશા વચ્ચેનો ખુણો
લાહું=કાંઠા પરની ખેડડ	પાળ=કાચળ	નગરે પડ્યા=દેખાયા
લાયક જગા	હાંચર=ભાત	સુગમ=સરેહું

સવાલ—પવન કય દિશા તરફ વાતો હતો તે શા ઉપરથી કહ્યું ? ટાઢો પવન લાગવાનું કારણ શું ? તળાવ કોને કહેવું ? નદીને કેટલા કાંઠા હોય અને તે કયા કયા ? જમણો અને ડાબો કાંઠો શી રીતે જણી શકાય ? નદી શા કામમાં આવે ? જ.-ત્રીજી ચોપડીના ૪૦ મા પાઠની કવિતા વાંચો. ખુણા કેટલા છે અને તે કયા કયા ? કય કય દિશાઓની વચ્ચે ખુણા હોય નહિ ?

પાઠ ૪૦.

વાળુ=રાતનું જમવાનું	મામલતદાર=તાલુકાનો	ઝળીને થયેસો તે
ગમ્યુ=ગોઠ્યું	ઉપરી અમલદાર; પટેલ તલાટીનો ઉપરી	તાલુકો=મુખ્ય કચેરીએ
ચોરો=સરકારી ઉતારાનું મકાન	જરણુ=પટેલ તલાટીએ ખેડુન પાસેથી મહે- સુલના રૂપીઆ લેલ	હુંડી=કપીઆ મળવાનો કાગળ; મનીઓર્ડર
મુખી=પટેલ; ગામનો ઉપરી	એકઠા કર્યા હોય તે	આસ્તર સાહેબ=પોરટ માસ્તર
મંધ=ખરાબ વાસ	તલાટી=ગામની વસુલાત ઉધરાવનાર	ટપાલી=કાગળ વહેંચનાર
ખંદોળસ્ત=ઝાઢવણ	રાવણીઓ=વરતણીઓ	ગેરહાજર=હાજર નહિ તે
હવાલદાર=પટેલના સાંખાનો સિપાઇ	તાલુકો=ધણું ગામ	માંદો=બિમાર; રોગી
		હાકતર=અંગ્રેજ દવા જણનાર

સવાલ—ચોરો એટલે શું ? મુખી, તલાટી, પોરટ માસ્તર, હાકતર એ દરેકનાં કામ સમજાવો.

૨૪] શુભશતની સાં જુઓળની પ્રત્યોત્તરઆજ્ઞા ૩ અધ્યાય.

પાઠ ૪૧.	અંગારા=સળગતા	ખોગાર=ખાવાની વસ્તુ
સોનેરી=સોનાના રંગ	કાપલા	તાણ=તરતની
જેવો પીત્તો	અગતી=અગતો	સહેર=સપાટા
ખેડુત=ખેતીનું કામ	દાનપાણી=દાંત સાફ	ધંધો=રોજગાર; વેપાર
ઠરનાર	કરવા તથા મોઢું	જન=માણસ
હળ=જમીન ખેડવાનું	ધોવું તે	નમતો=આશ્ચર્ય
આગર	ઝાડીને=અપડીને	ધોંપાટ=અવાજ

સવાલ—સુરજ ઊગતા પહેલાં પૂર્વ દિશામાં વાદળ અને વાદળોની કેરો કેવી જણાય છે? અજગણુ શેમાંથી આવે છે? સવાર યમ્ર આથી જણાય છે? સવારમાં માણસ, પશુ, પક્ષી શું કરે છે? છોકરાઓએ પાઠ ક્યારે કરવો જોઈએ? ર. જ પડી ક્યારે કહેવાય? સુરજ ઊગતાં પહેલાં અને આયમ્યા પછી થોડું અજગણું રહે છે તેને શું કહે છે? (જ. અજગણીજી) માંજના દેખાવની વાત કહો.

પાઠ ૪૨.	ગુંગળાષ=અગળાષ	ભરવાડ=ધેટાં, ખડરાં
વાનો-૫ ના	ઝાટો=સગટો	અગવનાર
જે. થી=અડપથી	તોફાન=પવનનું બહુ	ધનડી=ખેંચી
ઠરી જાય છે=ઠંડા પડી	જેરથી વાવું તે	ધાન્ય=અનાજ
જાય છે.	હિસલી=ગબડી; ફેગવાષ	વડલો=મેટી ઢોડીઓ
હિંકટ=દાખલ થવાની	મૂળમાંથી=જડમાંથી	અડળામણુ=મંદરામણુ
રૂંટી		વાદળાં=વરાળનો જથ્થો

સવાલ—હવા ક્યાં ક્યાં હોય છે? જધેજ હવા છે એ સાબીત કરી બતાવો. હવાની જરૂર કોને છે? હવા ન હોય તો શું થાય? પવન એટલે શું? હવા ને પવનમાં શો ફેર છે? પવનનું તોફાન ક્યારે થાય? પવનથી ચતા ફાયદા ઝેરફાયદા મળ્યાવો.

સાર—હવા વગર પ્રાણી જીવી શકે નહિ. માટે હવેજી પરમેશ્વરે તે બધે ઠેકણે બરી રાખી છે.

પાઠ ૪૩.	નિઃસ=હવા વગરનો	તળાઈ=નીચેનો ભાગ
દુઃખ=નીટંમણી	કહણુ=સખત	જંતુ=ઝીણાં જીવડાં
ચુરો=જુકો	ગાંગડો=ગટ્ટો	વેદ=છિદ્ર
કણુ=રજકણુ	ઝાંખો=તેજ વગરનો	થર=પડ
જુટા=જુટા	કહાણી=કહેતી; કહેવત	ચાંચવો=જમીન ખોદ-
અક્ષરો=હરફો; હરફો	જન્મ=પેદાસ	વાનું ઝોગર; તીકમ
પીગળતો=રસ થતો	હરીઝો=સાગર; સમુદ્ર	હકીકત=વાત

સવાલ—ચાકનો કેમ સહેલાઈથી જુકો થઈ શકે છે ? ચાક પોચો છે તેથી શા ઉપયોગમાં આવે છે ? ચાકને ભટ્ટીમાં નાખે તો શું બને છે ? ચુનો શું કામમાં આવે ? ચાક પાણીમાં ઝોગળે કે નહિ ? પાણીમાં ઝોગળે એવા પદાર્થનાં નામ દો. જે પદાર્થ પાણીમાં ઝોગળી જાય તે પદાર્થ કેવા કહેવાય ? જ. દ્રાવ્ય. ન ઝોગળે તે કેવા કહેવાય ? જ. અદ્રાવ્ય. ચાકમાં કયો ગુણ છે જેથી તે પાણી ચૂસે છે ? જ. હિદ્રજી. ખીન કયાં કયા પદાર્થો પાણી ચૂસે છે ? હિદ્રજી પદાર્થનાં નામ દો. ચાક દેવતામાં પીગળી જાય કે નહિ ? દેવતામાં પીગળે એવાં પદાર્થનાં નામ દો. ઝોગળવું અને પીગળવું એમાં ફેર શું ? ચાકને ભોંય પર પછાડીએ તો શું થાય ? ચાકમાં કયો ગુણ છે કે જેથી તેને પછાડવાથી ભાંગી જાય છે ? જ. ખરડ. ખરડ ગુણવાળી ચીજોનાં નામ દો. ચાક શી રીતે બને છે ? જે પદાર્થ જમીનમાંથી નીકળે તે કેવા કહેવાય ? જ. ખનીજ. ખનીજ પદાર્થનાં નામ દો. ચાકનો ઉપયોગ તથા ગુણ કહો.

૨૬] ચાથી આપદીના “હિકેશક શિક્ષક” ચાર આના.

પાઠ ૪૪	ગાળીને=રસ કરીને	ખાડી=ખટાશવાળી
ટીપે=ધ?	કાતર=કાપવાનું ઝાખર	ઝેરી=ઝેરવાળો
પતરાં=ધાતુને ટીપીને	ચંબુ=શિરોમ્	શિક્ષકા=ચક્ષુષી નાથું
અથવા રસ કરી ભાંખા	નાળચાં=નળી	ટંકશાળ=સિક્કા પાડવાની
ચોડા બનાવે છે તે	કથરોટ=મોટી થાળી	જગા

સવાલ—તાંખા પિત્તજનાં વામળું બનાવનાર તથા વેચનારને શું કહે છે? સુધાર, લુહાર, કુંભાર, સોની શેના ધાટ બનાવે છે? તાંબું ક્યાંથી નીકળે? એ કેવો પદાર્થ કહેવાય? તાંખાના ગુણ્ય કહો. તાંખાનાં ક્યાં ક્યાં વામળો બને છે? તમારા ઘરમાં તાંખાનાં જે જે વાસણો હોય તે ગણીવો. તાંખાના કાટને શું કહે છે? તેનો રંગ કેવો હોય છે? તે ખાત્રામાં આવે તો શુ થાય? તાંખા પર કાટ શી શી રીતે ચડે છે? તાંખાના વાસણ પર કાટ ન ચડે માટે શું કરેછે? કલામનો રંગ કેવો હોય છે? તાંખાના કયા કયા સિક્કા બને છે? ટકશાળ એટલે શું? તાંખાનો ઉપયોગ કય કય ધાતુ બનાવવામાં થાય છે?

પાઠ ૪૫	એગળીને=રસ ચઢને	વાસણ; ચંબુ
ખાણુ=જમીનમાંથી ધાતુ	મગ્ગરા=અકવાં; જેના	કાટ=કીટ
વગેરે કાઢવા માટે	વડે ખારણું ઉપાડે	કલામ=માંખા સફેદ
ખોદેમો ખાડો	દેવાય તે	રંમની ધાતુ
ઈનામ=ખૂશ થઈ આપવું	તાસકો=ઠાંકણું	માંજેલા=ધસીને સાદ
તે; ભેટ	પવાલી=ભાંખું પીપ	કરેલાં
મિળવણી-ભેમ	[શરોમ્=સાંકડાં મોઢાનું	સરતું=સોધું

સવાલ—ધાતુમાં કયા કયા ગુણ્ય હોય છે? ધાતુઓ ક્યાંથી નીકળે છે? ધાતુ એ કેવો પદાર્થ કહેવાય? પિત્તજ શી રીતે બનાવે? પિત્તજનો રંગ કેવો હોય છે? જસતનો રંગ કેવો હોય છે? તાંબું ને

શુંબઈ ઇલાકાની ભૂગોળની પ્રસ્તોતરમાળા હા. આખા. [૨૭

પિત્તળ એમાં કહ્યું કાણુ ? શા માટે પિત્તળ વધારે કહ્યું ? પિત્તળનું શું શું બને છે ? તમારા ધરમાં પિત્તળનાં વાસણુ હોય તેનાં નામ દો. પિત્તળ ઉપર કાટ ચઢે છે કે નહિ ? પિત્તળનાં વાસણુને ક્ષાઈ કરાવવાનું કારણુ શું ? તાંબુ અને પિત્તળ એમાં જલદી કેણુ કટાય ? કાંપુ કયું વહેણું પડે ? તાંબા અને પિત્તળનો ચેરનો ભાવ કહો.

પાઠ ૪૬.	ગડી=ગાંઠ	ચમરી=છોડ ઉપરની
ધાસનું બજાર=ધાસની	સુગંધ=સારી વાસ	પાંખડી
પીઠ	ઝાથ=સુગંધીદાર ધાસ	સુવળી=લીસી
ચરો=પોપડા; ધાસ	ખુજલી=ખસ	વાસ=સોડમ
ગિગવાની જમા; ખીડ	હુપેલ=માથામાં ધલવાનું	સુપડા=ઝાડકવાને વાંસની
કુમળું=નરમ	સુગંધીદાર તેલ	ચીપ કે ધાસનું
છાવામાં=દાંડવામાં	અત્તર=સુગંધીદાર વસ્તુ	બનાવે છે તે.
વણીને=વળ દધને	નો કસ	સાદી=ચટાઈ
મુળીઆં=મૂળ	દરો=એક જાતનું ધાસ;	પા=ખુણ
ધાર=અણી	ધરો	ફૂટીને=છુંદીને
દાબ=દરબ	જડ=મૂળ	મૂંગ=સરસ્ટની પાંદડીને
ઝાંઝવો=એક જાતનું ધાસ	ફરી ફરીને=વારે વારે	પલાળી કુટેલી તે
ચરોડિ=ચરનારા	ઉપલાણે=ઉપરના ભાગમાં	ખાટલા=ઢોલીઆ
મંછ=ધાસના ઢગલા	વાટ=રસ્તો	

સવાલ—જે ખેતરમાં દાબ ગિજે તે ખેતર શા કારણથી નકામું થઈ જાય છે ? દાબનાં મુળીઆં કેવાં હોય ? પાંદડીની કોર કેવી હોય છે ? કુમળું દાબ શું કામમાં આવે છે ? પાકટ થયા પછી શું કામમાં આવે છે ? દાબ શું કામમાં આવે છે ? ઝાંઝવો શું કામમાં આવે છે ને ક્યાં ગિજે છે ? એના મુળીઆ પર શું કામ ? એ ગડીને શું કહે છે ?

મોથ શા શા કામમાં આવે છે ? ફરો કાઢી નાખવા છતાં ફરીથી કેમ જીમી નીડે છે ? સરકટ ક્યાં થાય ? સરકટ જનાવરના આધારમાં આવે છે કે નહિ ? નદિ આવવાનું કારણ શું ? સરકટની સળીઓ સુખ્યા પછી શા શા કામમાં આવે ? એની પાંદડીને ફૂટીને પલ્લે છે તેને શું કહે છે ? મૂંજ શા કામમાં આવે છે ? ક્યાં ક્યાં ધાસ ખાટલા બરવાના કામમાં આવે છે.

પાઠ ૪૭.	બી=બીઆં	ઢમરાં=મીઠું, મઃચુંનાખી
બારવા=રોપવા	ખાન=ધસ, છાણ વગેરે	જુવાર ખાનરીના
સાંઠો=જુવાર વગેરેનો	કાઢી ગએલો કચરો	કરેલા રોટલા
ખોંટો	પૂ' ને=નાખીને	ખસલી=એક જાતનું
પગળ=ખાતનું ધાસ	લીત=વમડામાં રહેના	ધાસ
ગાંઠ=મઠી	નાલી=નાવટો [ખન	કડમ=જુવારનો સુકો
સળંગ=આખી	સામે=એક જાતના	સાંઠો
પેર=પેરીલ	ધસનું બી	મનડીઓ=રાત્રી જુવાર
જુઓ=મુંચળું; જયો	થે=ચીઠા કે ફુંગળાનાં	બીડ=ધાસ જિમવાની
જનર ફરો=ધ્યાન આપો	મૂળની ગાઠો	જમીન; ચરો

સવાલ—ખાનરી, જુવાર અને ઝંમરના છોડનો ધામની સાથે મુખબલો ફરો આપણે અનાજ ખાઈએ છીએ તે શું છે ? ધાસનું બી નાનું અને અનાજનું મેટું હોવાનું કારણ શું છે ? મઠીકાંઠો ક્યાં આવે ? મઠીકાંઠાના બીજ ભોંક કયું કયું અનાજ ખાય છે ?

પાઠ ૪૮.	એક સામટું=સયે લાગુ	કાણો=જુવાર, અલક વગેરે
જામત=ખટ	લાણ=સુરજ; સૂર્ય	કાંઠ=ઢોર બાંધવાની જમી

જુનજાતની સાઠ બુઝાળની પ્રત્યેકતરમાળા ત્રણ આના. [૧૬]

નીરં છું=નાખું છું	આસ=ખેતરમાં હળે કરી	નીપખવે=પકવે
આસ=હાંમાં પાણીનાખી	પાડેલા આડા ઉભા	અનન=અનાજ
વલોવી બનાવે છે તે	લિસોટા	ધરે=પહેરે
કેવલ=જોર	હળપુણી=હળમાં બોહાની	સહે=ખમે; વેટે
ચવડું=હળના નીચેના	કોસ હોય છે તે	હાઈ=જામરો
ભાગમાં કોસની સાથેનું	ધુમરી=બળદની ખાંધે	ઉત્તમ=સૌથી સારી
અણીવાળું બાકડું	રહે છે તે બાકડું	પર=પારકો
આળસુ=સુસ્ત	છોડે=હળને છોડે પકડવાને	ઉપકારી=આભારી
સડ=હાંમાંનો વચમાંનો	ખીલીજેવુ હોય	દીએ=આપે
લાળો સોટો; અદાલ	છે તે; હમડી	રીખ=શિખામણ
	તાત=ગાપ	ખંત=કાળજી

જમતનો તાન મણામ એટલે જેવી રીતે બાપ છોકરાનું પોષણ કરે છે. તેવીજ રીતે ખેડુન ધાન્ય ઉપજાવી આપ્યા જમનનું પોષણ કરે છે. ખેતીને ઉત્તમ કહેવાનું કારણ એ કે એ ધણો સ્વતંત્ર છે ને અનાજ જેવી જીવવાને ધણી કામની વસ્તુને નીપજાવે છે.

હળની હડીકત—હળના મુખ્ય બે ભાગ છે. હળના પાછલા ભાગને ટુંગું અને આમલા ભાગને સડ કહે છે, સડની લંબાઈ ૧૦ ફુટ અને ટુંગાની લંબાઈ ૪ ફુટ હોય છે, જડા ભાગમાં સડનો છોડો પાલે છે. ટુંગામાં હળપુણી, ચવડું અને હસવાળો હોય છે. હળપુણી બોહાની હોય છે, ને તે નીચેને છોડે અવડાની ઉપર રહે છે. ચવડું પણ અણી કારને ત્રણ પાસાવળું હોય છે. સડને ખીજે છોડે ખીખા હોય છે, તેને સમન (સંબંધીઓ) કહે છે, તેને ધુંસરં ખાંધે છે, ધુંસરં બળદની ખાંધપર ચૂકે છે, ધુંસરં બળદની ખાંધ ઉપરથી ખસી ન આવે.

૩૦] પહેલા ધોરણનો “શુભગણિત શિક્ષક” ૧૫૫ અધ્યાય.

માટે ધુસરાને બંને છેડે બાકાની સમોલ હોય છે, તે બળદની ડોકે બેતરથી બાધે છે હળપુણી જલદી ધસાર્ક કે ભાંગી ન જાય માટે બોદાની કરે છે. તુંગાના ઉપરના ભાગમાં મુઠ્ઠીમાં આવે એવો બાકાનો જાળ કકડો બેસાડેલો હોય તેને છડો કહે છે. હળ હાંકતી વખતે ખેડુત છડાપર ભાર દે છે, તેથી હળપુણી ભોંયમાં ઉતરે છે, અને જમીન ખોદાછંને પોચી થાય છે ને ચાસ પડે છે.

સવાલ—હળનું ક્રોડમ પાડી તેના દરેક ભાગ પર નામ લખો. હળના દરેક ભાગનો ઉપયોગ સમજાવો.

ખેડુત વિષે.

સમજાવતી—અરે! ખેતી કરનાર, તું ખરેખર જગતનો બાપ મણાયો છે કારણ કે તું ખેતી કરે છે, તેથી બધા પ્રાણીને ખોરાક મળે છે. આ આખી દુનિયાનું પોષણ કરનાર પણ તું જ જણાય છે. (૧) કપાસ, હળ, ફૂલ, ધાસ અને અનાજ પકવે છે, તોજ બધા પ્રાણીઓ અનાજ ખાય છે અને માણસો ખુશીથી કપડાં પહેરે છે. (૨) તું વરસાદ ને તડકો વેઠે છે અને વળી ધણી મહેનત કરે છે. તેથી તું સરીરે જખરા અને છે, અને હંમેશાં સંતોષથી રહે છે, એટલે સંતોષી રહે છે. (૩) ખેતી નહીં સૌથી સારી છે, વળી તે પારકાના પર ઉપકાર કરનારી છે; તું કાળજીથી ખેતી કરે છે અને જમતને સારી ક્ષિપ્રામણ આપે છે, કે તમે મારી પેઠે મહેનત કરશો. તો જખરા, સંતોષી અને પારકાનું બહુ કરનારા થશો.

સાર—મહેનત છે કે “ઉત્તમ ખેતી, મધ્યમ બાપાર, નફાદાર નોકરી, નિશ્ચય બીજા એટલું ન આવડે તો દલાલી શીખ.”

પાઠ ૪૯.	કમાર્ય=કમાર	લરડીને=જયડીને
ખાન=કોરખ	ધર=કુમળા છોડ; તર	છોડ=છોતરાં
લીલાંકમ=પણજ લીલાં	ઝીલવો=ખમવો	

સવાલ—ઝંઝર શી રીતે વાવે છે ? ધર એટલે શું ? ઝંઝર કમારામાં શા માટે રોપે છે ? ઝંઝરના છોડ પાકે તારે કેવા રંગના થાય છે ? ઝંઝર પાક્યા પછી શું શું કરે ત્યારે ચોખા થાય છે ?

પાઠ ૫૦.	વેંત=નિલસ	કુકર=જુડ
કોલુ=શેરડીનો રસ	આંખ=કળી	શિઆળવાં=શિઆળ
કાઠવાનો સંચો; કોલ	ખીત=પાણીથી ચતું	સંભાળ=તપાસ
પડછા=પાંતરાં રસ=કસ	કરસણુ શાક વજેર	પાકટ=પાકી
સંખધી=ત્રિપે; બાબત	તરકારી=શાક	તાવડો=મોટો પેણુ
પેર=મંદેરી	માસ=મહીના	છારી=પડ

સવાલ—શેરડી શી રીતે રોપે છે ? શેરડીની આંખ બતાવો. કોલુ એટલે શું ? કોલુ શેનું બને છે ? શેરડીમાંથી રસ શી રીતે કાઢે છે ? રસનો ગોળ શી રીતે બનાવે છે ?

પાઠ ૫૧.	ભાવ=હોંઘ	જોર=શક્તિ
તકચર=વઢવાડ; રકચક	સારા=સાબ	નકામો=ફોગટ
વઢવા=વઢવા	લોટ=આટો	હિસાબ=ગણતરી
ખીમા=શાંત	કચુક=રોટલી કરવા માટે	હિપયોગ=જરૂર
ઉજગા=સફેદ	બાધેમો લોટ	પૈસાદાર=તાલેવંત

સવાલ—માંઘ અને ઘંત વચરના માણસને કયો ખોરાક વધારે લખવો જોઈ છે અને તેનું કારણ શું ? બાત શી રીતે બનાવે છે ? રોટલી શેનું બનાવે છે ? પહની રોટલી શી રીતે બનાવે છે ? મરીન માણસો પહ કેમ ખાતા નથી ?

કચ્છ] પાંચમી શ્રીપદીના ડિક્ટેશન (શિક્ષક સ્વાર આવા)

પાઠ પર.	ઈચ્છા=મરજી	નિશાળ=શીખવાનુંક.શુ.
મધપુડો=મધમાખીએ	નર=પુરુષ	મનોહર=મોહ પમાડનાર
બનાવેલો પુડો	છપ્પુણવાળાં=છપ્પુણનાં	રચે=બનાવે
હટકતો=ટિંગાતો	આકારના	તરકાળ=તરત
માધરી=ક્રિકારી	જન્મ=જિન્દગી; અવતાર	ચૂસી=શીપી
કામળો=જીનતું છુગડું	રક્ષણ=ખયાવ	સરે=ચાપ
કુણી=ધુનાનો દેવતા;	કંખ=ચટકો	ગુણુ=ફાયરો; કામ
સંગગતાં છાણાં વગેરે	પેસવા=ફાખસ થવા	તનામ=મધું
ધરધાર વમરનાં=રખડતા	કયા=રહેમ	તજે=છોડી દે
પારકો=પરાયો; ખીખનો	કવિતાના અર્થ.	ઉદોગી=મહેનત
ચીજ=વસ્તુ	કુતર=કસમ; કારીગીરી	ખંડાય=વખણાય

મધમાખી.

સમજાવતી—હે ! મધમાખી તું મહેનત છે અને વળી કારીગરીની નિશાળ છે, (કારીગરીની નિશાળ કહેવાનું કારણ એ કે મધપુડાના ખાના જેવી કારીગરી માણસથી પણ બરાબર ચમકે નહિ) મનને મોહ પમાડે એવો મધપુડો બનાવે છે, અને તરતજ તેમાં રસ પડે છે. (૧) માફ મધ ચૂસી બાંધને માણુ બનાવે છે, તેથી જોઈએ મધ અને માણુથી ધણું કામ ચાપ છે અને તે ધણેજ ફાયરો કરે છે. (૨) તું નાનું સરખું જીવડું છે, પણ ધણું મોટું ઉપયોગી કામ કરતું જણાય છે. વળી તું કાઠી ને ચોકખી દેખાય છે અને જરાપણ બળસ કરતી નથી. (૩) કીડી, કરોળીઆ, અને મંકોમ, વગેરે જે મહેનત જીવડાં કહેવાય છે, તેમાં પણ તુંજ વખણાય છે. મતભ્રમ કે એ બધાં જીવડાં કરતાં તું વધારે મહેનત કરે છે. (૪) સ્વાર—માણુસે ઉદોગી અને કુતરી ચૂંટું

સુવાણ—મધપુડા કાણુ બનાવે છે અને તે ક્યાં ક્યાં બાધે છે ? મધ ક્યાંથી લાવે છે ? મીણુ શેમાંથી બનાવે છે ? મધપુડામાં કેટલી જાતની માખીઓ હોય છે અને તે કષ્ટ કષ્ટ ? રાણીનું કામ શું છે ? મધપુડાનાં ખાનાં કેટલાં ખુલ્લાવાળાં હોય છે ? ખાનાં કેટલી જાતનાં હોય છે ? ઈંડાં ક્યાં ખાનામાં મૂકે છે અને તે કાણુ મૂકે છે ? મોટા ખાનામાં ક્યાં ઈંડાં મૂકવામાં આવે છે ? રાણી અને કામ કરનારી માખીમાં શે ફેર હોય છે ? કામ કરનારી માખીઓ શું શું કામ કરે છે ? નર અને માખીમાં શે ફેર હોય છે ? નરને મારી નાખવાનું કારણ શું ? મધ અને મીણુનો ઉપયોગ કહો. મધમાખી પરથી આપણે શું શિક્ષામણુ લેવી ?

પાઠ ૫૩.	નખળું=કમજોર	ખીકણુ=ખીએ એવો
શેખ=મુસલમાનની એક જાત	જોડાએલાં=સંધાએલાં	ધસીને દોડે છે=દુમશે કરે છે
જાતક=પાણીવાળી જા-મામાં રહેનાર પક્ષી	દાક=ખેવડા દાંત	માંજર=કલગી
ખીછ=ખીછાં	અણીદાર=તીણુ	દીપે છે=શોભે છે
ચીકટ=ચિકાસ	ગળી જાય છે=આખું ઉતારી દે છે	ખોતરવાની=ખોદવાની
ચિંજળું=પલજળું	જળજળે=સાચવે; સંભાળે	વડાણું વાય=સવાર થાય
	ઠાંકી=ધ્રુપાવી	

સુવાણ—જાતક કેવી જગામાં રહે છે ? જાતકનું શરીર કેમ બિંજળું નથી ? જાતક શું ખાય છે ? જાતકની ચાંચ કેવી હોય છે ? જાતકને પાંખ છે ત્યારે કેમ ઊડી શકતી નથી ? જાતકને કેટલા પગ હોય છે ? દરેક પગે કેટલાં આંગળાં હોય છે અને ક્યાં હોય છે ? આપણે પાણીપર ચાલી શકતા નથી અને જાતક શા માટે ચાલી શકે છે ? જાતક ખોરાકના કકડા કેમ કરી શકતી નથી ? મરધા અને જાતકની ચાંચમાં ફેર શું ?

૩૪] ત્રીજી યાપડીના “ડિક્શનરી સિક્કા” ત્રણ આના.

મરઘા પાણીપર કેમ ચાલી શકતા નથી ? મરઘી છે કે મરઘો તે શી રીતે ઝાળખી શકાય ? મરઘાં શા માટે પાળતા હશે ? મરઘાં કેણુ પાળે છે ? મરઘો ક્યારે ક્યારે બોલે છે તે શું બોલે છે ?

સાર—મરઘો બોલે છે તે પરથી સવાર ને બપોર સમજાય છે.

પાઠ ૫૪.

કાગરી=કાગરચીનરી
કૂ=કપાસમાંથીકપાસીઆ
ઠાઠી લીધા પછી જે
રહે છે તે
તણુખસાં=તરણુ

માગો=પક્ષીનું ઘર
ખુદેખે ચરે=ખુણામાં
દરેક દરેક=દરેક વખતે
ભુરા=આસમાની
ટપાં=છાંટ
લગી=સુધી

રઝાળીને=રખડીને
ફાયદો=ગુણ
વીળીવીળીને=શેઠી
શેઠીને
ભો=ખીસ; ડર

સવાસ—ચાલીના સરીરના બાગ ગણાવેલ ચકલીની ચાંચ કેવી હોય છે ? ચાલી કેવા કેવા રંગની હોય છે ? ચાલીને એક એક પજે કેટલાં આંગળાં હોય છે અને કેવી રીતે હોય છે ? ચાલી ક્યાં રહે છે ? માગા શેના બનાવે છે ? ચકલી વરસમાં કેટલીવાર ઇડાં મૂકે છે ? બચ્ચાને ક્યાં સુધી ખવડારે છે ? ચાલી શું શું ખાય છે ? ચાલી દરેક દરેક કેટકેટલા ઇડાં મૂકે છે ? ઇડાને રંગ કેવો હોય છે ? ચકલી ખેડુને શો ફાયદો કરે છે અને તે કેવી રીતે ? ચાલીને કાની કાની બીક હોય હોય છે ? ચાલી ને ચકલો ઝાળખવાની નિશાની કહો.

પાઠ ૫૫.

કુખાવ=શેઠા
ઘરદન=ખેચી
કેશવાળી=ધોડાની મરદન
પરના વાળ
નકર=સંગીત

સપટ=સરખી
સગામ=દોર
તીણા=ધારસાળા
ચપટા=ખેડેલા
ભુમ્મું=થુમ્મું
દાણા=અનાજ

મજલસ=મુસાદરી; સહર
પાણીદાર=જોવાળી;
ઝડપથી દોડનાર
અરખી=અરખસ્તાની
નીમકહસાલ=ખાવ તેનું
બહુ કરનાર; ધણીનું

શુંબંધ ઇલાકાની ભૂગોળની પ્રત્નોત્તરમાળા ૪૫ આના [૩૫]

ભણું ચાહનાર	શરત=હોડ; હારજીત	જીન=આમડાનું પલાણુ -
ધણી=માલીક	દટો=કામગીરી વાડ	સવારી કરે છે=મુસાફરી
પ્રીતિ=હેતુ; પ્યાર	કુદાવે=ફાલં મ મરાવે	કરે છે

સવાલ—ધોડાની ગરદન પરના વાળને શું કહે છે ? કેશવાળી કોને કહે છે ? ધોડા સપાટ જમીન પર સપાટાખંધ દોડી શકવાનું કારણ શું ? એના કાન કેવા હોય છે ? લગામ ક્યાં બાંધે છે ? ક્યા કાંત વડે ખોરાક કાપે અને ક્યા વડે ચાવે છે ? ઘેડો શું શું ખાય છે ? નાળ શા માટે જડાવે છે ? ધોડાનો રંગ કેવો કેવો હોય છે ? ધોડાની કમ કમ જાનો છે ? ધોડામાં ક્યા ક્યા ગુણ છે ? ધોડો શા શા ઉપયોગમાં આવે છે ? ધોડો કેટલા વરસ સુધી જીવી શકે છે ?

પાઠ પદ.	ખોંખારે=હણદણે	ધીરજવાળું=દુઃખ
સેક=શાહુકાર	જી વું=ગધેડાનું બોલવું	ખમનાર
નાગખંધ=નાગ જડનાર	અડીઅલ=અડી જાય	કલ્યાગરે=કલ્યા પ્રમાણે
ખરી=જનારગના પમના	એવું; જીદો; હરીયું	ચલનાર
તળીઆનું હાડકું	ઠોક=અકલ વગરનો	દટું=નાનો ઘોડો
ફે=નહારત; ફરક	નવાઈ=અચરતી	ખચ્ચર=ગધેડીને ઘોડા
જીમખે=જયો	મહેનતુ=મહેનત કરે એવું	સંગમથી પેદા થયેલો તે
		વાળ=નિમળા; ખાલ

સાર—ધોડો, ખચ્ચર અને ગધેડાનો મુકામલો—ત્રણે બે આંખ, બે કાન, ઠોડું, મોં, માથું, પાંક, પુઠકું, અને ચાર પગ હોય છે. ત્રણેનું મોં લાંબું હોય છે, ત્રણેના શરીર પર ટુંકા વાળ છે. પમને તળિયે જેળ દાગડા છે. ઘોડા અને ખચ્ચરના ડેક પર કેશવાળી હોય છે. ઘોડા અને ખચ્ચરના પુઠકા પર મેટા લાંબા વાળ આબે પુછડે હોય છે. ઘોડા અને ખચ્ચર કરતાં ગધેડાના કાન મોટા હોય છે. ગધેડા કરતાં ખચ્ચર મેડું, ને ખચ્ચર કરતાં ઘેડો મોટો હોય છે.

૩૬] ચોથી શોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ચાર આના.

પાઠ પઠ.	ભાગ	છોડો=નાકું
ગાળ ગાય=પરમેશ્વરની ગાય.	તાળવું=મોઢાની અંદરને ઉપસો ભાગ	મળ=શરઆત
વાનાં=વસ્તુ	ભવાં=ભમર; આંખ ઉપ	ગળું=ખોચીની પછવાડેનો ભાગ
ધડ=ખોચીથી પમ સુધીનો ભાગ	રના કમાનદાર વાળ	વચ્ચેમાળે=વચ્ચોવચ્ચ
ડોકું=પડની ઉપરનો	પોપચું=આંખનું ઢાંકણ	કેડ=કંમર
	ખાલે=અટકાવે	ઢોંચણ=ધુંટણ

સાર—શરીરના મુખ્ય બે ભાગ ડોકું ને ધડ છે. ડોકામાં માથું (માથા ઉપરનો ભાગ ખોપરી કહેવાય છે. ને પર વાળ ઊગે છે.) કપાળ, લમણાં, કાન, આંખ, નાક, મોઢું, (મોઢાની અંદર, જીભ, દાંત અને તાળવું છે) ગાલ, ગળું, ખોચી, દાઢી, અને હડપચી છે. ધડમાં બે હાથ, ખભા, જમલ, છાતી, પેટ, કુંડી, પેદુ, કેડે, વાંસો, બે પમ, જાંઘ, ઢોંચણ, નળો, પાટલી, તળીઈ, ઝેડી અને ધુંટી છે.

પાઠ પઠ.	વસ્તુનું કંઈપણ જ્ઞાન	ધંખાકો=અવાજો
ઈંદ્રિય=જે વડે કાઈ	ફીકર=ચિંતા [થાય તે	જ્ઞાન=સમજ

સવાલ—ઈંદ્રિયો કોને કહેવી ? ઈંદ્રિયો કેટલી છે ને તે કઈ કઈ ? આંખ, કાન, નાક, જીભ અને ચામડીનો ઉપયોગ કહો. આંખ વડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણી શકાય ? જ. રંગ, આકાર અને ચળકાટ. હાથવડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણી શકાય ? જ. ભાર કે હલકું; પોચું કે કઠણ; લીસું કે ખરબચડું; ટાઢું કે ઉનું; અને આકાર. નાક, કાન અને જીભ વડે પદાર્થના કયા કયા ગુણ જાણાય ? જ. નાક વડે વાસ; કાન વડે અવાજ અથવા રણકો; અને જીભ વડે રસાહ.

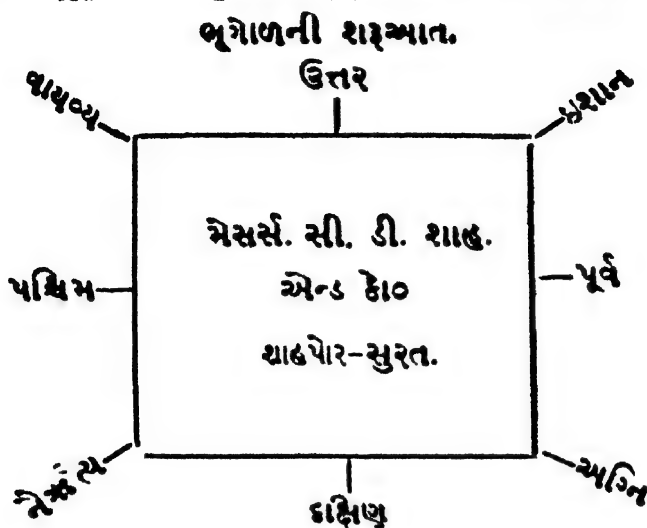
ત્રીજી ચોપડીના “હિરેશન શિક્ષક” ત્રણ આના. [૩૭

પાઠ પદ.	અને વાદળી રંગ	વાનું સુતરાઉ લુગડું
રંગરેજ=રંગારો	ઝાંખા=તેજ વગરના	ઝળીનો રંગ=ઝાળો રંગ
ફુદી=રંગ	સેલા=ફુપદા	વત્તા=વધારે
મૂળ રંગ=લાલ, પીળો	સાદો=આપડીને પહેર-	ખુસતા=ખઠાર પડતા

સવાલ—રંગરેજ શું કામ કરે છે ? મૂળ રંગ ગણાવો. ઠીરમજી રંગ બનાવવાની રીત કહો. ઠીરમજી રંગથી કયા કયા લુગડાં રંગાય છે ? કેસરીઝો રંગ શી રીતે બનાવવો ? કેસરીઝો રંગ કહેવાનું કારણ શું ? લીલો, નારંગી, તપખીરીઝો અને કત્યાઇ રંગ શી રીતે બનાવવો ? ઘોળા રંગમાં થોડો ઝાળો રંગ મેળવીએ તો કયો રંગ બને ? ઝાંખો શરો રંગ શી રીતે બને ? ખુસતો વાદળી રંગ બનાવો. ગુલાબી શું શું મેળવીને બનાવે છે ? મૂળ રંગથી બીજા રંગો કેવી રીતે બનાવે છે ?

પાઠ ૬૦.	જંગલી=સમજાય વ-	ગરજ સાર=કામ કરે
ખાડો=નાજો; લુગડાં	ગરના	હાંમડાં=ખડાં પડ
પહેર્યા વગરનો	છાલ=છોડું	જામદાની=ઝીણું ખુદા-
કાંતીને=તાર કાઢીને	રંગદાર=રંગવાળું	દાર લુગડું
દોશીવાણીઝો=કાપડીઝો	હાંકણ=કવર	આસ્તો=સુતરાઉ કપડું
ઝીંટ=તરફવાળું કપડું	ફવાંટી=ઝીણા વાળ	ખાદી=દોટી

સવાલ—લુગડાં પહેરવાથી શો ફાયદો ? જિન એટલે શું ? જિનનું કયું કાપડ બને છે ? ઘેટાંને ટાઢ કેમ વાતી નથી ? જિન સિવાય બીજાં શેનાં કાપડ બને છે ? ૨ કયાં થાય છે ? જંગલી ભોડો જિન અને રનાં લુગડાં પહેરતાં નથી ત્યારે કેવાં કેવાં લુગડાં પહેરે છે ? પશુ, પક્ષીને લુગડાં પહેરવાની જરૂર શા માટે પડતી નથી ?

દિશા—(સ. ૧.) દિશા કેટલી છે? જ. ચાર. (સ. ૨) દિશાના નામ દો. જ. ઉત્તર, દક્ષિણ, પૂર્વ, પશ્ચિમ. (સ. ૩) દિશા ક્યા ઉપરથી જાણી શકશો? જ. સુરજ ઉપરથી. (સ. ૪) સુરજપરથી દિશા જોળખવાની રીત બોલો. જ. જે દિશામાં સુરજ જાય તે પૂર્વ; આથમે તે પશ્ચિમ; સુરજ સામું મોં કરી જ્યાં રહેવાથી ગયા હાથ તરફની ઉત્તર, અને જમણા હાથ તરફની દક્ષિણ. (સ. ૫) રાતે શા વડે દિશા પારખશો? જ. ધ્રુવના તારા ઉપરથી. (સ. ૬) ધ્રુવના તારા ઉપરથી દિશા જાણવાની રીત બોલો. જ. ધ્રુવનો તારો હંમેશાં ઉત્તર દિશામાં જાય છે માટે એ તારા તરફની ઉત્તર, તેની સામેની દક્ષિણ; જમણા હાથપર પૂર્વ ને ગાળા હાથપર પશ્ચિમ. (સ. ૭) જે ધ્રુવના તારાને નહિ જોળખતા હોય તો તેને માટે બીજું કયું સાધન છે? જ. હોડાયંત્ર (સ. ૮) હોડાયંત્રપરથી કઈ

ત્રીજા ઘોરણનો “મુખ્યમણિત શિક્ષક” રા. આના. [૩૬]

દિશા જાણી શકાય ? જ. ઉત્તર દિશા. (એની સોય હંમેશાં ઉત્તર દિશા પર રહે છે) (સ. ૯) દિશા જાણવાથી શું ફાયદો ? જ. ફળાણી જગાથી ફળાણી જગો કષ્ટ દિશાએ અથવા અમુક રથળથી અમુક રથળ કષ્ટ દિશામાં આવે તે માલમ પડે. (સ. ૧૦) નકશાની દિશા શી રીતે જાણવી ? જ. નકશા સામું મોં કરી લેખા રહીએ તો મઝા તરફથી ઉત્તર, પમ તરફની દક્ષિણ, જમણા હાથ તરફની પૂર્વ અને ડાબા હાથ તરફની પશ્ચિમ. સૂચના-ચિત્રમાં નકશાની દિશા ખતારી છે.

ખુણા—(સ. ૧) ખુણા કેટલા છે ? જ. ચાર. (સ. ૨) ખુણાનાં નામ બેસો. જ. અગ્નિ, નૈઋત્ય, વાયવ્ય, ઇશાન. (સ. ૩) ખુણા પારખવાની રીત બોલો. જ. પૂર્વ ને દક્ષિણ વચ્ચે અગ્નિ, દક્ષિણ ને પશ્ચિમ વચ્ચે નૈઋત્ય, પશ્ચિમ અને ઉત્તર વચ્ચે વાયવ્ય, ઉત્તર અને પૂર્વ વચ્ચે ઇશાન.

રાજકીય બુગોળના પ્રમેત્તર.

મહેસુલી ખાતું—(મ. ૧) મહેસુલી ખાતું શું કામ કરે છે ? જ. જમીનની મહેસુલ ઉધરાવી તેનો હિસાબ રાખે છે. (સ. ૨) ગામની મહેસુલ ઉધરાવનાને શું કહે છે ? જ. તલાટી. (સ. ૩) તલાટીને મદદ કરનાર કોણ હોય છે ? જ. મુખી (સ. ૪) તલાટીના ઉમરીને શું કહે છે ? જ. મામલતદાર. (સ. ૫) મામલતદાર મજિસ્ટ્રેટ ક્યારે કહેવાય ? જ. ઇન્સાફનું કામ કરે ત્યારે. (સ. ૬) મામલતદારપર કોણ દેખરેખ રાખે છે ? જ. આસિસ્ટન્ટ કમેસ્ટર કે ડેપુટી કમેસ્ટર. (સ. ૭) આસિસ્ટન્ટ કમેસ્ટર અને ડેપુટી કમેસ્ટરના ઉપરીને શું કહે છે ? જ. કમેસ્ટર. (સ. ૮) કમેસ્ટર શું કામ કરે છે ? જ. મહેસુલી, પોલીસ, મ્યુનિસિપાલ,

૪૦] પાંચમા ચોરજનો “સુખમણિપુત્ર સિદ્ધાન્ત” ચાર અધ્યાય.

હરિપતાલ, બાંધકામ વગેરે ખાતાપર દેખરેખ રાખે છે. (સ. ૯) ક્લોકટર ઇન્સાફ્ટ્વું કામ કરે છે ત્યારે એ કયા અધિકારી કહેવાય ? જ. ડિસ્ટ્રીક્ટ મેજિસ્ટ્રેટ. (સ. ૧૦) ક્લોકટરને પોલિટિકલ એજન્ટ ક્યારે કહે છે ? જ. જ્યારે દેશી રાજ્યો સંબંધી કામકાજ પર દેખરેખ રાખવાનું કામ કરે ત્યારે.

પોલીસ ખાતું—(સ. ૧) પોલીસ ખાતું શું કામ કરે છે ? જ. ભોકાના જનમાલનું રક્ષણ કરે છે. (સ. ૨) ગામકામાં પોલીસ અધિકારી કોણ છે ? જ. પોલીસ પટેલ અથવા મુખી. (સ. ૩) તાલુકાના પોલીસના ઉપરીને શું કહે છે ? જ. ફોજદાર. (સ. ૪) ફોજદાર પર કોણ દેખરેખ રાખે છે ? જ. પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર. (સ. ૫) ફોજદાર અને પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરના ઉપરીને શું કહે છે ? જ. પોલીસ સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ.

દિવાની ખાતું—(સ. ૧) દિવાની ખાતું શું કામ કરે છે ? જ. ભેણદેણનો ઇન્સાફ કરે છે. (સ. ૨) તાલુકામાં ભેણદેણનો ઇન્સાફ કરવાને કમ કોર્ટ છે અને તેના ઉપરીને શું કહે છે ? જ. સેકન્ડ ક્લાસ સમજજ કોર્ટ. એના ઉપરીને સમજજ (મુન્સફ) સાહેબ કહે છે. (સ. ૩) શહેરમાં સમજજ કોર્ટો કમ છે ? જ. ફર્સ્ટ ક્લાસ અને સેકન્ડ ક્લાસ. (સ. ૪) જિલ્લામાં ઇન્સાફ કરનાર મુખ્ય અધિકારી કોણ છે ને તે શું કરે છે ? જ. ડિસ્ટ્રીક્ટ જજ. તેઓ ભેણદેણ સંબંધી બારે હાથ અને ખૂન ચોરી વગેરેનો ઇન્સાફ કરે છે. (સ. ૫) ડિસ્ટ્રીક્ટ જજના હાથ નીચે એ ખાતાના કયા કયા અધિકારી છે ? જ. સમજજ અને માજિસ્ટ્રેટ.

વૈદક ખાતું—(સ. ૧) વૈદકખાતું શું કામ કરે છે ? જ. માંસ માણસની માવજત કરે છે, તથા તેમને દવા આપે છે. (સ. ૨) તાલુકામાં વૈદક અધિકારી કોણ હોય છે ? જ. હોરિપતાલ આસિસ્ટન્ટ.

ચાલી ચાલીનો “રિકરેશન શિક્ષક” ચાર આના. [૪૧]

(સ. ૩) હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટના હાથ નીચે કોણ હોય છે ? જ. કંપાઉન્ડર (ક્યા આપનાર) (સ. ૪) હોસ્પિટાલ આસિસ્ટન્ટના ઉપરી કોણ અને તેઓ ક્યાં રહે છે ? જ. સિવિલ સર્જન, તે બિસ્થાના મુખ્ય ચહેરામાં રહે છે.

બહાર બાંધકામ ખાતું—(સ. ૧) બહાર બાંધકામ ખાતું શું શું કામ કરે છે ? જ. સરકારી મકાનો, રસ્તા, પૂલો અને સડકો વગેરે બાંધે છે, તેમજ સમરાવે છે. (સ. ૨) એ ખાતા તરફથી તાલુકામાં કોણ હોય છે ? જ. ઓવરસીઅર. (સ. ૩) ઓવરસીઅરના ઉપરીને શું કહે ? જ. એક્ઝિક્યુટિવ એન્જિનીઅર.

કેળવણી ખાતું—(સ. ૧) આસિસ્ટન્ટ માસ્ટરના ઉપરીને શું કહે છે ? જ. મહેતાજી (સ. ૨) નિશાળોની તપાસ રાખવા માટે બિસ્થામાં કોણ છે ? જ. ડેપુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર. (સ. ૩) ડેપુટી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરને મદદ કરનાર કોણ ? જ. આસિ. ડે. એ. ઇન્સ્પેક્ટર અને તાલુકા માસ્ટરો.

મ્યુનિસિપલ ખાતું—(સ. ૧) મ્યુનિસિપાલીટી શું શું કામ કરે છે ? જ. રસ્તા સાફ રાખવાનું, દીવાખતી સળગાવવાનું, સડકોપર પાણી છાંટવાનું, ભોકોની સુખાકારી સંભળાવવાનું, શરૂઆતની કેળવણી આપવાનું વગેરે. (સ. ૩) મ્યુનિસિપાલીટીનો અરથ શાથી નમે છે ? જ. જકાત, જનજીવેશ, ધરવેશ, નળવેશ, ગાડીવેશ વગેરેથી. (સ. ૩) મ્યુનિસિપાલીટી ક્યા ગામમાં હોય અને ક્યા ગામમાં ન હોય ? જ. પાંચ હજાર કરતાં વધારે માણસની વસ્તી હોય ત્યાં મ્યુનિસિપાલીટી હોય અને એથી ઓછી વસ્તી હોય ત્યાં ન હોય. (સ. ૪) મ્યુનિસિપાલીટીનો કારનાર કેવી રીતે આવે છે ? જ. સરકાર તરફથી નિમાવવા

૪૨] ચાથી ચાપડીના અર્થ સાદા સાત આના.

અને પ્રજા તરફથી ચુટી કંઠાયલા સભાસદોથી (સ. ૫) એ સભાસદો થા નામથી ઓળખાય છે ? જ. કૌસિલર. (સ. ૬) મ્યુનિસિપાલીટીમાં સાથી ઉપરી કોણ અને તેને મદદ કરવાને કોણ કોણ હોય છે ? જ. પ્રિસિડન્ટ અને તેને મદદ કરના ચીફ ઓફીસર, સેક્રેટરી, ઇન્સ્પેક્ટરો ને કારકુનો વગેરે હોય છે.

લોકલફંડ ખાતું—(સ. ૧) લોકલફંડ ખાતું શું શું કામ કરે છે ? જ. કુશ, તળાવ, રસ્તા, વગેરે બાંધવાનું તથા સમરાવવાનું અને કેળવણી આપવાનું. (સ. ૨) લોકલફંડ ખાતાનો ખર્ચ શેનાથી ચાલે છે ? જ. સરકાર જમીન ઉપર જે મહેસુલ લે છે, તે પર કર રૂપીએ દાદ આપે. લોકલફંડનો વચારે લે છે, તેનાંથી ચાલે છે. લોકલફંડનો વહીવટ કરનાર મંડળને શું કહે છે ? જ. લોકલબોર્ડ. લોકલફંડનો હિસાબ રાખનાર અધિકારીને શું કહે છે ? જ. લોકલબોર્ડ ક્લાર્ક.

પોસ્ટ ખાતું—(સ. ૧) પોસ્ટ ખાતું શું કામ કરે છે ? જ. કાગળે, ખેંગીયાં, પારસમા, તથા પૈસા એક ગામથી બીજે ગામ લઈ જવા માનવાનું તથા પૈસા સાચવી તનું બ્યાજ આપવાનું કામ કરે છે. (સ. ૨) પોસ્ટ મસ્તરને મદદ કરનાર કોણ કોણ હોય છે ? કારકુન, લિપાઈ, ટપાલી.

ઉપર સિવાય તારખાતું, જંગલખાતું, સરવૈખાતું, એમિલચર ખાતું, આગકારી ખાતું, કરટમ ખાતું, નીમક ખાતું, શીતળા ખાતું, રજીસ્ટર ખાતું વગેરે ખાતાં છે.

બીજા ધોરણ માટે “અંકગણિતનાં મનોયત્ન” પાંચ આના. ગુજરાતના ઇતિહાસની વાર્તાઓ ત્રણ.

જેટલું શિક્ષક પ્રશ્નોત્તરમાળા હ આના.

આખ્યા,

ચેરી—સામસામી ધસેલી હાર હોય તે.

મહોદસો—ધણી ચેરી મળીને થએલો ભાગ.

પઈ—રહેરનો પાછળથી વધેલો ભાગ.

મામ—નાનાં નાનાં ધણા ધરની વસ્તી હોય તે.

કસ્ખો—તાણુકાનું સાથી મોટું મામ જેમાં ૫૦૦૦ કરતાં વધારે માણસની વસ્તી હોય તે.

શહેર—જેમાં સારાં મોટાં બજારો, હોજાંધ અને હારબાંધ ધણાં ધરો હોય તે.

તાણુકે—ધણાં ગામો મળીને થએલો ભાગ. જે મામલતદારના તામામાં હોય છે તે.

બિહસો—કોઈદરના તામાનો મુલક કે જેમાં ધણા તાણુકા આવેલા હોય છે તે.

બંદર—નદી કે દરીયા કાંઠે આવેલું શહેર કે જ્યાંથી ધણો માલ વહાણુ મારફતે આવજા થતો હોય તે.

એજન્સિ—નાનાં દેશી રાજ્યનો જથો.

પ્રેસિડેન્ટ એજન્ટ—દેશી રાજ્યપર દેખરેખ રાખનાર સરકારી અધિકારી.

તળાવ—જેની ચારે બાજુ જમીન ને વચ્ચે પાણી હોય તે.

બેટ—જેની ચારે બાજુ પાણી ને વચ્ચે જમીન હોય તે.

પહાડ—ધણા ઉંચા, લાંબા, પહોળા ટેકરા મળી થએલો ભાગ.

નદી—મીઠા પાણીનો રેલો પર્વત અથવા સરેવરમાંથી નીકળી નિચાણુ જગા પર થઈ મોટી નદી અથવા દરીયાને મળે છે તે.

સચુદ્ર—ખારા પાણીનો ભાગ. આમખોટ વગેરેનો માલ લાવવા બધ જવાનો ધોરી રસ્તો. નદીને મળવાનું ઠેકાણું.

મીઠબંદર—મીઠું પકવવાને મુકરર કરેલી જગા.

હવાખાવાનું ઠેકાણું—જ્યાં ચોકખી ને ઠંડી હવા આવતી હોય તે.

૪૪] બીજા ઘોરણ માટે અંકગણિતનાં મનોચલન પાંચ આના.

જાત્રાનું ઠેકાણું—પવિત્ર જગા કે જ્યાં પુજાન જાત્રાણુ આવતા હોય છે તે.

પેઠાશ—મામમાં કે સહેરમાં કે બિલામાં થતો પાક.

નિકાસ—ખીજે દેશ જતી ચીજો.

આયાત—પરદેશથી આવતી ચીજો.

**ફિલ માટે આપેલી સુચના પહેલી ચોપડીના અર્થમાં ભુલ્યે
ડમ્બેલ્સની ફિલ.**

દરેક રમત ૧૧ સુધી કરાવવી આરે ડમ્બેલ્સ પહેલાં મૂકેલા હતા તે પ્રમાણે મુદાવી દેવડાવવા. હેતુ—છાતી તથા હાથના રનાયુ ખીસવવાનો.
રમત ૧૧) (૧) જમણો હાથ ઉઘો. (૨) જમણા હાથની મુઠ્ઠી મોં તરફથી લઈ ફેરવીને ઉઘો રાખવો.

રમત ૧૨) (૧) ડાબો હાથ ઉઘો. (૨) ડાબા હાથની મુઠ્ઠી મોં તરફથી લઈ ફેરવીને ઉઘો રાખવો.

રમત ૧૩) (૧) જમણો હાથ ઉઘો. (૨) જમણો હાથ માથા પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉઘો રાખવો.

રમત ૧૪) (૧) ડાબો હાથ ઉઘો. (૨) ડાબો હાથ માથા પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉઘો રાખવો.

રમત ૧૫) બેઉ હાથ ઉઘા રાખવા. (૧) જમણા હાથની મુઠ્ઠી મોં તરફ લઈ ફેરવી જમણો હાથ ઉઘો રાખવો. (૨) ડાબા હાથની મુઠ્ઠી મોં તરફથી લઈ ફેરવીને ડાબો હાથ ઉઘો રાખવો.

રમત ૧૬) બેઉ હાથ ઉઘા રાખવા. (૧) જમણો હાથ માથા પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉઘો રાખવો. (૨) ડાબો હાથ માથા પાછળથી લઈ ફેરવીને ઉઘો રાખવો.

રૂબત ૧૭) બે હાથ ઉઘા. (૧) જમણે હાથ માથા ઉપરથી મોં તરફથી લઈ ફેરવીને ઉઘો રાખવો. (૨) ડાબો હાથ માથા ઉપરથી મોં તરફથી લઈ ફેરવીને ઉઘો રાખવો.

રૂબત ૧૮) (૧) બેઉ હાથ સામા સાંખા મુઠ્ઠીઓ જમીન તરફ. (૨) બેઉ હાથ બમલ આગળ લાવવા કોણીઓ પાછલી તરફ.

રૂબત ૧૯) (૧) બેઉ હાથ સામા સાંખા મુઠ્ઠીઓ જમીન તરફ (૨) બેઉ હાથ પાછળ સાંખા મુઠ્ઠીઓ આકાશ તરફ.

રૂબત ૨૦) બેઉ પમ વચ્ચે એક પુટલું અંતર રાખવું. (૧) બેઉ હાથ ઉઘા. (૨) બેઉ હાથ પગનાં આંગળાં આગળ.

પાઠવાર જોડાક્ષર તથા અધરા શબ્દો.

રમેશ્વરે	ઝગઝગાટ.	ઐત્ર.	દ્રાક્ષ.	દિવસ.
કું.	લકત.	વૈશાખ.	ઠાકો.	ગધેડાનું
રેમાગું	ધ્યાન.	અરણ્ય.	નિશાન.	મસ્તીમાં
પ્રકિત.	ભાવણ.	ધોએલાં.	ઠગલા.	તંબર.
પ્રવી	વસ્ત્ર.	વિષ્ણુ.	અથડાયું.	ખડખડો.
ખંસાળા.	દિવાળી.	પિત્તળનાં.	ભાગ્યશાળી	જક્કી.
પ્રસિયારી.	પાપ.	મિઠાઈ	વિદ્યા.	માંડું.
જીન.	મુદ.	લકડ.	પુત્રના.	હું કુંમાં
ભર.	પમવાડીઆં	પુષ્કળ.	વંડી.	પિવાડો.
વે	તિથિઓ.	મુતરાઈ.	ચોરામાં.	અણગીઈ.

૪૬] પહેલી ચાપડીના “કિરિસન શિક્ષક” અહીં આના.

માંપતો.	હા.	કોરાદવા.	સિસોડીના.	ખૂબમુરત.
કુલુ.	મિત્ર.	ઊંઘો.	મિનિર.	રૂપીઆ.
અમળવ્યુ.	અધુ.	ધૂંઘા.	દારકું.	બૂખ્યા.
જીંખ્યાં.	સ્વાદે.	ગભરાદમાં	દોંચકો.	શોંગલનો.
શિખામણ.	કુટુંબના.	ગણકાધું.	હિંચાળે.	કોડયું.
રિસાળ.	સોહામણી.	શવે.	દીમણું.	ખડખડાર.
મુદ્દમ.	નુકસાન.	વિચા.યું	ઝોઢાં.	સંકટમાંથી.
રિસાધ.	પુતળાં.	બ્રાહ્મણ	નીમણક.	શિખાળ.
ભાપલાંકું.	પાન્યથી	વિદ્યાર્થી.	ચીનરામણ.	બર્ધા.
કોંગ.	ચરણી.	મૂખં.	દીલગીર.	ગમરાદ.
પાન.	ધોતડીમાં.	ખજીઆણી	કેકાકગીઆ	પ્રાણી.
તૂરલે.	ફેરયું.	છાકરાં ઉપાં	ધૂગમાં.	ચણપરા.
હિંમત.	કુટેલું	હથેર.	કોટે.	ડીલ.
લીડયો.	પસ્તાવો	જન્મ.	કિનારો.	બઢોમાં.
જડું.	મૂરવી	ભાંગીતૂડી	અર્ધી.	ધગધમગ
અણતસિહ	ખેંચનાણ.	વિચાધું.	ચારમાં.	લગન.
શિવશંકર.	સહીઅરો.	ગાડ.	હડખાએલું.	પિએરથી.
ચક્રમાં.	કદા.	રોશન.	શિખામણ.	લાંબે.
કોડાદોડ	નિંદે.	સંદેશો.	નિહાળયું	આપકર્મી.
ધૂમી રંઘો.	કલેશ.	સોંપ્યો	ડયો.	બાપકર્મી.
હિંડયો.	રામચંદ્ર.	દુઃખ.	ઝંચાં.	સોંપું.
બલથાપ.	ઈર્ષ્ય.	ઝાઠવણ.	હથેઝાડે	ઉદસાંમ.
પ્રદીની.	મીરામ.	ખડખડાર.	પેસેડે.	એચોતી.

કેકાવી.	નિશાની.	વિજ્યા.	ધોએલાં.	ધ ધો
કેકર.	કુંકું.	મુકું.	કાકતર.	તાંમાકુંડી.
કિંમત.	પુષ્કળ.	કુદપડી	વનસ્પતિ.	કથરોડ.
આર્યના.	પ્રભુનો.	મધ્યમાં.	ધગધગતા.	પુષ્કળ.
તડંગધુમ.	મદિમા.	પમથીઉં.	પક્ષોઓ.	સિંકા.
કુરમન.	જમપતિ.	ટેમલો.	ટોર.	ટંકશાળ.
કેકડો	સરખાયાં.	ખુરસી.	ધોંધાટ.	પૂછનું.
કૂંડતો.	સિંધુ.	સ્ટેશન.	લક્ષ્મણ.	મેળવણીથી.
તકુતો.	સરિતા.	નિશાન.	રામચંદ્ર	રિવોઈ.
કુંડળું.	રણિઆમણી	મુકાબું.	મોકું.	કટાણું.
ચાકી.	સૂર્યનો.	વર્મ.	સર્વે.	ચાકાટ.
ભિખારીને.	સ્થાપ.	ખૂશ.	ટિકિટ.	સસ્તું.
હિતથી.	વનસ્પતિ.	નિચાણમાં	ખાન્ય.	પાંડી.
જુલો.	નાળિયેરી.	ધંધરજાલ.	નિર્ધય.	મુળીઆ.
મૂળતો.	પદ્મવ.	ભાકું.	દુઃખ.	ઝંઝરો.
સોભામચંદ	નિશેષ.	અધિકારી.	કુખાવી.	ચરાઉ.
પહેર્યા.	ચોરા.	ગંધ.	અક્ષરો.	ગડીઓ.
આજીવ.	શિખંડ	બહોમસ્ત.	બટ્ટી.	મુગંધ.
કેશાવર.	પશ્ચિમ.	મુસલમાન.	વિષે.	અતર.
ચી.	કક્ષણ	મામલતદાર	જન્મ.	દાંડી
અર્ધા.	હિતર	હરિભાષ.	ક્રિદો.	સાકડીઓ.
કંકાએલાં	હંમેશાં	માતર.	તાંબું.	કુંપમાં.
અંગુડીઆં.	સ્ત્રી.	ટપાલી.	પિતળનાં.	મુષ્ટા.

સાળંગ	અગિઆર.	જંતુઓ.	તથુખલાં	વર્ષા.
અથાણું.	કુકર.	કુતર.	ખચાં.	મડીઅલ
દેવત	શિઆળવાં.	મંકેડા.	ભંગ.	મહેનવુ.
આળસુ	રંધાધને.	હિંચોગી.	નકર.	કસાગફું.
કોરા.	પેસાદાર.	ખાબોચીડિં.	પ્રીતિ.	ટફું.
કુંસરી.	તત્કાળ.	ચીકટ.	શરત.	ખચર.
અખ.	વાધરી.	ભિંજાવું	ટફોઓ.	ધડ.
સતોષ.	ઝોઢીને.	ઢાંડીએ.	હિપચોગી.	હોડ.
હાફું.	બગાડયું.	ભિંજાધ.	બરદાસ	હડપચી.
હિતમ.	ધંધા.	ખોતરવાની.	ત્રોસ.	ઇદિય.
ટાંકલે.	ઈલાં.	કુકરેકૂક.	ભૂકે છે.	શીંગડાં.
ઝપાટો.	રક્ષણ.			કાંકું.

સમાપ્ત.

→ બીજા ધોરણ માટે ←

મુરત શહેરનો “બુગોળ શિક્ષક” ત્રણ આના.

ચોર્યાસી તાલુકાનો “બુગોળ શિક્ષક” બે આના

અંકગણિતના મનોયત્ન પાંચ આના.

“મુખગણિત શિક્ષક” ભાગ ૩ બે બે આના.

“ડિક્ટેશન શિક્ષક” ભાગ ૨ બે ત્રણ આના.

સુવિજ્ઞાનની પ્રશોત્તરભાષા ત્રણ આના.

છગનલાલ મેતીરામ શાહ.

“મુખગણિત શિક્ષક” વગેરેના કર્તા શાહધાર—મુરત.

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. લૃત.

પ્રિન્ટિંગશાળા માટેની ત્રિવેદિવાચનમાળાના અર્થ.

પુસ્તક ૧ જાના ૦-૪-૦	પુસ્તક ૫ માના ૦-૮-૦
પુસ્તક ૨ જાના ૦-૫-૦	પુસ્તક ૬ ડૂના ૦-૬-૦
પુસ્તક ૩ જાના ૦-૬-૦	પુસ્તક ૭ માના ૦-૧૦-૦
પુસ્તક ૪ માના ૦-૭-૦	

—: વર્નાક્યુલર ટેકસ્ટ બુકસોના અર્થો :—

બાળવર્ગની નોટ ૦-૨-૦	છઠ્ઠીના અર્થ ૦-૬-૦
પહેલીના અર્થ ૦-૨-૬	સાતમીના અર્થ ૦-૧૦-૦
ત્રીજીના „ ૦-૫-૦	કન્યા ૧લીના „ ૦-૪-૦
ચોથીના „ ૦-૭-૬	કન્યા ૨જીના „ ૦-૫-૦
પાંચમીના „ ૦-૮-૦	કન્યા ૩જીના „ ૦-૭-૦

“ડિક્ટેશન શિક્ષક”

બાળપોથીનો ૦-૨-૦	ત્રીજીનો ૦-૩-૦
પહેલીનો ૦-૨-૬	ચોથીનો ૦-૪-૦
બીજીનો ૦-૩-૦	પાંચમીનો ૦-૪-૦

હરેક ધોરણના “મુખ્યગણિત શિક્ષક” લેવાર છે. બીજા ધોરણ માટે અંગ્રજીતનાં મનોચલ, ૫ બીજા ધોરણની સુદ્ધિજ્ઞાનની પ્રતિભાવમાળા ૨ મુસ્ત શહેર તથા ચો. તાલુકાનો બુગાળ શિક્ષક ૩ ચોર્યાસી તાલુકાનો “બુગાળ શિક્ષક” એ આના. અમાપિ બહાર ન પડેલી એવી બુજસાતના પ્રતિભાવની પાતારિપી રસિક પ્રતિભાવમાળા ૩ આના. જમનલાલ મોતીરામ શાહ. શાહપોર—મુમુ.

